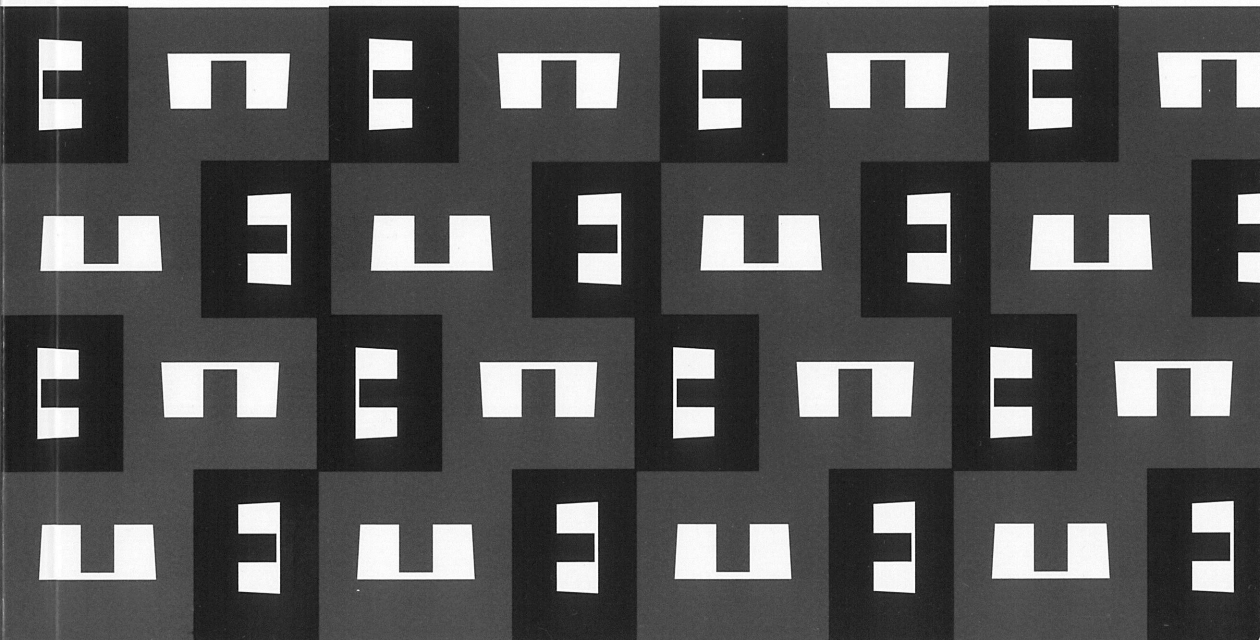

2019-8
LVII. évfolyam

életünk

irodalmi, művészeti és kritikai folyóirat

TARTALOM

Blaskó János keresztúti domborműveinek felavatása

Csíkzsöngöd, 2019. június 2. / 1

BÁGER GUSZTÁV ■ versei / 17

LAJTA ERIKA ■ Ecsetem a fegyverem (a dráma befejezése) / 19

TÖNKÖL JÓZSEF ■ versei / 57

A székenfa gyökere – Döbrentei Kornéllal beszélget Domonkos László / 61

FENYVESI OTTÓ ■ verse / 72

FÁBIÁN LÁSZLÓ ■ Textúrák / 73

GYŐRI LÁSZLÓ ■ versei / 83

A csíkzsögödi templom története röviden

A zsögödi római katolikus templom épületét a szakirodalom a késő gótika alkotásának tartja és létrejöttét általában a zsögödi Mikó családhoz köti: azaz tulajdonképpen egy magánkápolnával van dolgunk, mely később az egyre szaporodó zsögödi hívek hitéletét is szolgálta.

A fentiek fényében azonban azt is lehetségesnek tartjuk, hogy a ma álló zsögödi templom késő gótikus részletei (legkorábban a 15. század végén, legkésőbbben a 16. század első évtizedeiben) akár a Czakó család építkezési tevékenysége révén születtek (egy itt kialakuló nemesi rezidencia részeként).

A csíkszentléleki római katolikus templom szentélyének bordás hálóboltozata a zsögödi kápolna szentélyboltozatával megegyező szerkezetet mutat – így a két épület elképzelhetően azonos kor és azonos mesterek munkája lehet. Ennek a datálására talán támpontként szolgálhat a Czakó fiak által 1510-ben állíttatott oltár: a csíkszentléleki késő gótikus szentély megépítését így 1510 előttre keltezhetjük, tehát a zsögödi kápolnát is ez idő tájt emelheték.

A műemlék templom a Mikó nemesi család birtokában volt, de a zsögödi lakók is használták a szentmisék alkalmával. 1747-ben a Mikó család tagjainak a beleegyezésével átadták a kápolnát a zsögödi híveknek, így az egyházközség használatába került.

2012-ben az épület alaposabb morfológiai vizsgálatát is megejtették.

Tulajdonképpen egy teremtemplomról beszélhetünk, ugyanazon szélességű szentéllyel és hajóval, valamint a hajó nyugati végén emelkedő, részben a hajó testébe beugratott karcsú toronnyal. Az északi oldalon a hajóhoz a bejáratot védelmező portikusz csatlakozik, míg a szentély mellé fedett sekrestyét is építettek. A templomot a körülötte lévő terephez igazodó, cseréppel fedett alacsony cinteremfal veszi körül, melyet kívülről zömök pillérek támasztanak. A cinterembe északon nyílik a kőkeretes bejárat.

A gótikus kápolnát a 18. század végén nagymértékben átalakították: nyugat felé meghosszabbították, valamint 1799-re megépült a torony, és valószínűleg ez időben készült el a sekrestye is – erről a munkálatról egyelőre a torony koronázópárkánya alatt végighaladó felirat – ANNO 1799 – tudósít. A kápolna eredeti hosszúságát érzékletesen mutatják az épület egykori nyugati sarkait átlósan támogató, vízvetős támpillérek, melyeket az átalakításakor nem bontottak el, hanem részben beépítettek a nyugati bővítménybe.

A hajót a szentélytől csúcsíves diadalív választja el, melyen a következő festett felirat húzódik: „Háromságban Egy Szent Isten † Áldjon Minden Nemzetséget.”

A hajó belseje a 18. század végén nagyobb átalakításon ment át, a boltozatot dús profilú, különféle geometrikus mezőket formázó, barokkos ihletű stukkókkal díszítették.

A templom nyugati karzatát négyzetes, fapillérek tartják, eddigi ismereteink szerint ez a karzat az orgona elhelyezésére épült, melyet a neves kézdivásárhelyi orgonaépítő, Kolonics István készített 1865-ben. A kórus, mely kezdetben csupán a déli oldalon lévő nyugati hajóablakig nyúlt elő, feltehetően az 1960-as években nyerte el mai formáját és kiterjedését.

Minden jel arra mutat, hogy a toronyépítés 1799-ben fejeződött be. A toronyban ma két harang van, a nagyobbikat 1924-ben a Szentháromság tiszteletére öntötte Biszák József az Arad megyei Gyorokon, a kisebbiket pedig Csíkszeredában Jézus Szíve tiszteletére Tusa István, meglehetősen naiv formákkal és ornamentikával, nagyrészt tükörírású felirattal. Egy harmadik, felirat nélküli, használaton kívüli kisharangot a szószék alá helyeztek el.

A templom szószéke az északi fal mellett emelkedik, kosarát egy kőpillér tartja, egy kis táblán elhelyezett felirat révén azt is tudjuk, hogy készítették Albert Istvánné (született Kontsag Anna) és Gál Ferencné (született Salló Zsuzsa) 1868-ban. A szószékkosár oldalán látható evangélistákat ábrázoló képek 1971-ben készültek.

A hajó eredeti bejárata vélhetően a késő gótikus kápolna nyugati oldalán nyílt (ezt elbontották a 18. századi bővítéskor), ennek a bejáratnak a keretét pedig áthelejték az északi falban kialakított ajtónyíláshoz.

A templomban található kőfaragványok közül megemlíthetjük még azt a négy oszlopféjezet-szerű, élszedéssel is díszített darabot, melyeknek ma zászlótartóként is szolgálnak (a közepükbe fűrt lyukak révén), ezeknek eredeti helyéről és funkciójáról nincsenek ismereteink.

Az eddigi megfigyelések azt bizonyítják, hogy az északi bejárat előtti fedett, faragott bejárati kőkerettel ellátott portikusz feltehetően a 19. század első felében készíthetett.

A 20. század legjelentősebb renoválási munkálatai 1960-ban következtek be, ekkor alakították ki a portikusz keleti falában a Lourdes-i barlangot is. A templomnál bekövetkező jelentősebb javítási munkálatra még 1997-ben került sor, amikor a szárnyasoltár táblaképeit is letisztították.

A CSÍKSZÖGÖDI RÓMAI KATOLIKUS TEMPLOM OLTÁRAI

A csíkszögödi római katolikus templom belső berendezésének talán legismertebb darabja a 17. század második felére keltezett szárnyasoltár. Ezt bizonyítja a többször átfestett oltár legelső, feketés alapszíne, valamint a „gazdagon fémszínezett (aranyozott, ezüstözött) rátét-díszítményekkel, faragványokkal” való ékítése – jelezte az oltár restaurátori vizsgálata is.

Az erdélyi (oltár)művészet kérdéseivel foglalkozó szakirodalom ebben az oltárban (illetve csíkszögödi párdarabjában) a 15–16. századi szárnyasoltárok formái, szerkezeti megoldásainak a 17. századi továbbélését látja. Az oltárszekrényben a 16. század első

felére keltezett, hársfából faragott Mária-szobor látható, mai állapotában meglehetősen átalakulva (a szobor eredeti állapotáról régi fényképfelvételek tanúskodnak), ugyanis az 1960-ban bekövetkező restaurálások alkalmával a Szűzanya karján ülő, hiányzó kis Jézust újrafaragták, és a csíksomlyói kegyszobor mintájára Mária hármas tagolású koronát is kapott, a jobb alkarja és a jogar is újonnan készült. A kiegészítések Ferenci István szobrász nevéhez fűződnek, míg a szobor felületének átfestését Szabó Anna „szoborfestő” végezte. A szobor hátoldalának feliratáról tudjuk, hogy készült az 1600-as években és Ferenczi István javította 1960-ban. A levéltári forrásokból tudni lehet, hogy a gótikus madonna a 18. század közepe táján került a csíkszögödi kápolnába, feltehetően vétel útján (a Mikó család 1747-ben engedte át a kápolnát a szögödi hívek tulajdonába).

Szőcs Miriam azt feltételezte, hogy a szögödi oltárt talán a csíkszentléleki templom valamelyik régi oltárából és egy ottani epitáfiumból (halottak emlékére állított tábla) állították össze.

Az oltárszekrény szárnyai is több átalakítás nyomait viselik. A 17. századi állapotokat csupán a festett merevszárnyak őrzik, ezek az oltárfülke két oldalán helyezkednek el, két-két táblára osztva: baloldalt fent a Krisztus az Olajfák hegyén, lent az Árulás (Júdás csókja), jobboldalt fent a Levétel a keresztről, lent pedig a Krisztus fel-támadása jelenetek bizonyára metszetelőképek utáni ábrázolásával.

A fatáblára festett 17. századi képek stílári és kompozícióbeli hasonlóságát a Csíkdelne templomában található szárnyasoltár 1675-re datálható képeivel Mihály Ferenc restaurátor jelezte, kifejezve abbeli véleményét is, hogy ezek „egyazon mester alkotásai”. Szőcs Miriam a mesterkérdést illetően is próbált továbblépni: véleménye szerint a szögödi és a csíkdelnei oltárképek alkotója a Zsolnáról Erdélybe érkező, Nagyszebenben megtelepedő Jeremias Stranovius lehet. Megállapítása a segesvári domonkos templom oltárának Stranovius által festett képeinek (ezek elkészítését 1680-ban vállalta) a delnei és szögödi táblaképekkel való „stílári hasonlóság okán” született. A mesterkérdés megnyugtató eldöntéséhez azonban további adatok szükségesek. A szögödi oltár merevszárnyainak táblaképeit 2003-ban tisztította meg Mihály Ferenc restaurátor a magyarországi Teleki László Alapítvány megbízásából, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának támogatásával.

A szögödi oltár eredeti mozgó szárnyai minden bizonnyal elkallódtak, ezeket egy jóval későbbi időpontban pótolták. A mozgó szárnyak esetében tulajdonképpen egy-egy fakerettel számolhatunk, melyekre mindkét oldalukon festett vásznakat feszítettek, és így négy-négy, középen egyszerű léccel elválasztott jelenetet ábrázolnak. Ezeknek a vászonra festett alkotásoknak a minősége azonban jelentősen alulmúlja a fatáblákra festett 17. századi képeket.

Az oltár csukott állapotában így baloldalt fent az Angyali üdvözlés, lent Jézus születése, jobboldalt fent Jézus mennybemenetele, lent pedig a Szentlélek eljövele látható. Nyitott állapotában baloldalt fent Krisztus kigúnyolása, lent a Töviskoronázás, jobboldalt fent a Keresztvitel, lent pedig a Keresztre feszítés került megfestésre.

Szót kell ejtenünk a diadalív déli oldala mellett álló, Padovai Szent Antalt ábrázoló mellékoltárról is, melyet a szakirodalom szerint Mikó Antal és felesége adományozott 1819-ben. A lapos faragású, gyöngysoros, szőlőindás díszű oszlopokkal, szerény rátét-faragványokkal ékített oltár alsó részéről azonban az a vélemény is megfogalmazódott, hogy az még a 17. század végén készülhetett, oromzatát pedig a 19. század végén kaphatta. Remélhetőleg a további kutatások tisztázni fogják a mellékoltár keletkezésének körülményét is.

Vendégek köszöntése

KEDVES TESTVÉREK!

Keresztutak megáldására gyűltünk össze, ünnepi szentmise keretében. A kereszt, egyetemes térszimbólumként tartozik hozzá keresztény kultúránkhoz, keresztény életünkhöz. A kereszt vízszintes szára az égre mutat mint Isten jelenlétének a szimbólumára, vízszintes szára pedig a földre, ahol az ember élete zajlik, a vízszintes és függőleges szárak metszéspontjában pedig, ott található az Isten fia, aki kitárt karral ölel magához minden emberi szenvedést, és összeköti a fájdalmak dimenzióját a dicsőséges éggel. Ezért a keresztút számunkra azt üzeni, hogy van értelme a kudarcnak, a veszteségnek, a sötétségnek, és a halálnak is, mert az utolsó szó nem a sötét erőké, hanem a feltámadásé, az Életé. Ezért legnehezebb pillanatink is, amelyek leginkább megpróbálnak bennünket, misztikus értelmet és erőt kölcsönöznek számunkra, hogy minden tapasztalatunk beépülhessen életünkbe, és az egyéni tragédiáink is, a legfényesebb győzelmet arassák a mi számunkra.

Mielőtt azonban a keresztutat megáldanák, szeretettel köszöntöm a püspök urat és a paptestvéreket. A múlt vasárnap azt hirdettem, hogy ahogyan történelmi pillanat a pápa látogatása Csíksomlyón, ugyanúgy rendkívül megtisztelő a csíkszögödi hívek számára, hogy a magyar kormány kiemelkedően fontos személyiségeit és az ők kíséretét köszönhetjük kis templomunkban.

A csíkszögödi plébániai közösség nevében megkülönböztetett tisztelettel köszöntöm Kövér Lászlót, a magyar Országgyűlés elnökét és kíséretét, Soltész Miklós egyházi, nemzetiségi és civil társadalmi kapcsolatokért felelős államtitkár urat és kíséretét, Potápi Árpád János nemzetpolitikáért felelős államtitkár urat és kíséretét. Köszöntöm dr. Veres Lászlót a magyar Országgyűlés Elnöki Titkárságának vezetőjét, Brendus Réka főosztályvezető asszonyt, Szilágyi Zoltánt a magyar Országgyűlés sajtófőnökét, Tamás József püspök urat, Borboly Csabát, a megyei tanács elnökét, Ráduly Róbert Kálmánt, Csíkszereda polgármesterét, Blaskó János szobrászművészt (keresztutak készítője), Tóth László főkonzul, Lukács Ákos Bence konzul urakat.

Holló Zsolt

TISZTELT ÜNNEPLŐ KÖZÖSSÉG! TISZTELT HÖLGYEIM ÉS URAIM! HONFITÁRSAIM!

A második világháború után Európa romokban hevert. Egy istentelen és embertelen diktatúra kínozta meg, és egy szörnyű háború rombolta le. Újra kellett kezdeni mindent. Újra ki kellett jelölni az utakat, amelyeken járni lehet, s amelyeken emberhez illő életet lehet élni. Ekkor kezdtek el az európaiak ismét gondolkodni egy hármas jelkép jelentéséről, azon három dombról, amelyre a nyugati világ szabadságból, kultúrából és hitből felépült. Ez a három domb az athéni Akropolisz, a római Capitolium és a jeruzsálemi Golgota.

A magyarság Budapesttől Csíkzsögödig Szent István királyunk óta részese Európa keresztény építkezésének. Jelenkorunkban gyakran beszélünk az Akropoliszról és a Capitoliumról, az általuk jelképezett európai tudomány és államszervezés nagyszerű teljesítményeiről. Ugyanakkor nem szabad elfeledkeznünk a Golgota keresztútjáról sem.

Arról az egyszerű tényről, hogy a kereszténység tanítása szerint az ember életének és szenvedésének van célja és értelme: a másik ember, akivel összetartozunk. Amint a Megváltó vállára vette a keresztet, nemzedékek hosszú sora vállalta mindazt az áldozatot, ami ahhoz kell, hogy az életet továbbadja. Továbbadja békében és háborúban, bőségben és ínségben.

Mi, magyarok is ezért éltünk túl mindent, s ezért nem pusztultunk el a tatár és török dúlás, mindenféle megszállások és diktatúrák rémuralma idején sem. Ezért tudtuk megőrizni és újjáépíteni kultúránkat és államiságunkat, ezért tudjuk összetartozásában megerősíteni a nemzetünket ma is.

Európában ma sem élünk könnyű időket – még akkor sem, ha sokkal jobb anyagi körülmények között élhetünk, mint az előttünk járó nemzedékek. A három domb – és különösen a Golgota – által szimbolizált értékek ismét veszélyben vannak.

Szent II. János Pál pápa a halál kultúrájának nevezte azt a romboló nihilizmust, amely anyagi érdekektől vezetettve szét akar verni minden lelki közösséget – a családjainkat, a hitbéli gyülekezeteinket és a legtágabb lelki sorsközösséget, a nemzetet is. A halál kultúrája a szabadság nevében a rend ellen fordul, a jog nevében a demokrácia létére tör. Célja a természetes közösségek felmorzsolása olyan – a nemi, családi, vallási és nemzeti önazonosságukból kiforgatott – fogyasztói lényekké silányított egyénekre, akik értéktudatuk elvesztése miatt már képtelenek érdekeik felismerésére, képtelenek az önvédelemre, és ezért biztosabban alávethetők, uralhatók és kifosztathatók. Mindez ellen az európai embernek csak a keresztény hite, a gyermekáldást vállaló családi szeretetközössége, és az értékeiben öntudatos nemzeti közössége nyújthat védelmet.

Nem szabad felednünk: a nyugati világ nem létezhet a Golgota nélkül, Európa nem létezhet kereszténység nélkül. Minden fontos dolog, amit Európa az elmúlt századok alatt hozzátett az emberiség életéhez, valamiféleképpen kapcsolatban van a kereszténységgel: annak eszmeiségéből sarjadt, folyamatosan abból táplálkozik. Ezért

fogalmazott pontosan annak idején az Európai Unió egyik alapító atyja, hogy „*Európa vagy keresztény lesz, vagy nem lesz*”.

A ma megszentelt zsigödi keresztút ezért egy európai emlékeztető, amelyért köszönettel tartozunk alkotóinak, köszönettel tartozunk a zsigödi gyülekezetnek.

Arra emlékeztet mindannyiunkat, hogy hit, hűség és áldozat nélkül senki számára nincs sem megmaradás, sem feltámadás.

Időről időre el fognak jönni ide az emberek, hogy – Nagyböjtben, Húsvétra készülve, vagy csak életük fontos pillanataiban – végigjárják, és lélekben megtapasztalják a Golgota mélységeit. Eközben nem egyszerűen felteszik majd az élet nagy kérdéseit, hanem válaszokat is találhatnak rá. Ahogy a régiiek mondták: „*amíg imádkoznak az emberek, megszületnek a válaszok*”.

„*Háromságban Egy Szent Isten, Áldjon Minden Nemzetség!*” – ez az üzenet olvasható az utókor számára a csíkszigödi Szentháromság Plébániatemplomnak a templomhajót a szentélytől elválasztó csúcsíves diadalívén. Őseink áldozata adjon erőt a hitében és szülőföldjében gyökerező székelységnek Erdélyben, adjon erőt a magyarságnak a Kárpát-medencében, és adjon reményt Európa számára a nagyvilágban.

Isten segítsen bennünket, hogy szülőföldünkön megmaradhassunk azoknak, akik vagyunk: keresztény magyaroknak!

Kövér László

SZERETETT SZÉKELY TESTVÉREINK, PÜSPÖK ÚR! ELNÖK ÚR!
ÁLLAMTITKÁR ÚR! VAS ÉS HARGITA MEGYE VEZETŐ SZEMÉLYISÉGEI,
HÖLGYEIM ÉS URAIM!, KEDVES BARÁTAIM!

Örülök a megszólalás lehetőségének, mert itt Önök előtt is szeretném megköszönni a teremtőnek, hogy meghívott engem erre a munkára, hogy megajándékozott velem, s hogy gondolkodhattam, mind az előkészítés., mind a megvalósítás folyamatában Krisztus életén, szenvedéstörténetén, áldozathozatalán, a feltámadás misztériumán keresztül az ember, és köztük a saját életem értelméről, a vállalható és követhető életútról, s általa is a feltámadás valóságáról. Hitről, családról, nemzetről, hazáról, több mint 1000 éves közös sorsunkról itt a Kárpátok ölelésében.

Szeretném hinni, hogy méltónak találtattam a küzdelemre, egy olyan világban, amely meg akarja fosztani az embert hitétől, múltjától, a lelkiismeret kontrolljától, nyelvi és kulturális és sorsközösségétől, s kiváltképpen mindezek megtartó erejétől.

Végző soron az embert emberi arcától!

Nagyon ide kívánczok a kiváló magyar költő Nagy László utolsó interjújának a befejező kérdésre adott válasza

A kérdés úgy hangzott: „Mit üzen ön a jövőnek, a jövő embereinek?

A költő válasza: „Ha lesz még emberi arcuk, csókolom őket!”

Tisztelt Hölgyeim és Uraim: „Ez a mi munkánk, és nem is kevés!” - hogy egy másik magyar költőóriást, József Attilát is ide idézzem, – megőrizni emberi arcunkat, azt az arcot, mely magán viseli Krisztus vonásait!

És őrizzük meg ezt az arcot akkor is, ha nem hagyhatjuk szó nélkül hitünket, nemzetünket ért, akár vétlen, akár szándékos, netán kitervelt támadásokat-atrocitásokat, mert ez az arc jövőnk záloga!

Kívánok ehhez a véget nem érő és egyre nehezedő feladathoz hitet, erőt, kitartást a nemzet minden keresztény közösségének most és.....a jövőben is.

Úgy legyen.

Köszönöm a szót és a lehetőséget.

Blaskó János, szobrász

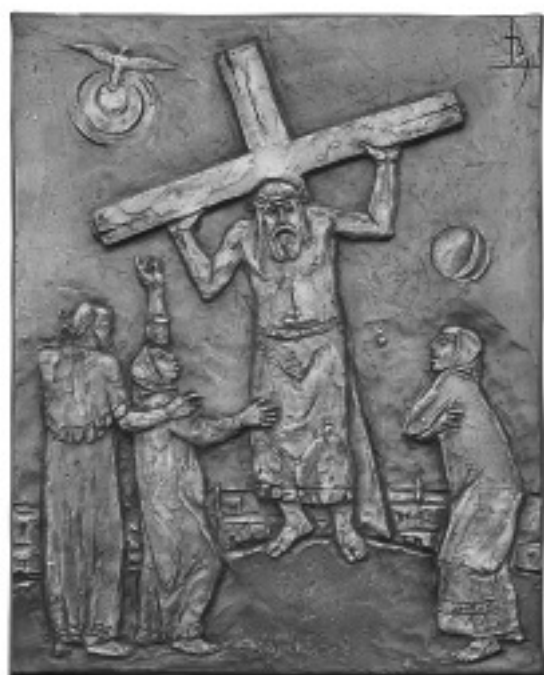

B Á G E R G U S Z T Á V

Családi Grál

A pincében fedeztem fel a kupát,
amiből déd- és nagyapám itta a bort.
Karcú rézedény, oldalán tört a fény.
Boldog volt, aki belőle elsőnek ivott.

Generációk és idők párbeszéde.
Van hely rajta az ujjlenyomatnak.
Organikus rész a körforgó Egészben.
Szimbólum és jel. A pillanat foglya.

Apám itta ebből a búcsú-áldomást,
amikor a háborúba ment.
Ebből itta az atya a misebort.
Jézus Krisztus vérét a Szent.

Majd erős férfiak nélkül maradtunk.
Se nagyapa, se játszó apánk.
S mi már nem mertünk belőle inni.
Így lett a kupa metafora-láng.

Őrizni mindent, ami kiszáradt,
ami buggyanó forrásként áradt –
Most fénylő Grálként uralja

Mint kariatidák

E R D Ő

Kertünk alatt folyt a Rába. Kavicsos part.
Telkünk másik végén kis erdő.
Olyan volt ott a táj, mint egy arc.
Attól függően mentem a folyóhoz reggel,
hogy milyen hangulatom volt.
Ha depresszió gyötört, a lombok vonzottak.
Úgy álltak ott a fák, mint kariatidák.
A bükk egy szolid hercegnő volt.
Akire rárontottak a grófok.
A fenyő szigorú tanárnő. Akár egy kígyómarás.
A gesztenye háziasszonyként forgolódott,
mégse mosolygott.
Én gyűjtöttem össze arcáról egy kosárba
a könnyeket.
Ha fölvidultam, szaladtam a vízhez.
Megszűntek kavarogni fejemben a gondok.
A folyó csupa ünnep volt, fény és ragyogás.

S egy festményt láttam később,
ahol a fák karjaikkal emelik magasba a folyót.
Egymásba nőttek.

LAJTA ERIKA

Ecsetem a fegyverem

(DRÁMA DERKOVITS GYULA ÉLETÉRŐL, HALÁLÁRÓL -
S MINDARRÓL, AMI MÉG UTÁNA JÖTT)

BEFEJEZŐ RÉSZ

MÁSODIK FELVONÁS

ELSŐ JELENET

Az egész jelenet során egyetlen kivetített festmény uralja a hátteret. Nem Derkovits-mű. Hanem Borsos József: Lányok bál után című biedermeier-idillje.

Egy fényűzően berendezett szalonban vagyunk. A finom enteriőrhöz zeneileg korabeli filmdalok felcsendülése „tesz hozzá”.

Hat elegáns fiatal lány csicsergi-nevetgéli végig a jelenetet. Hercegkisasszonyok, grófnők, illetve a pénzarisztokrácia ifjú tagjai. A fiatalság üde bája, gondtalansága sugárzik belőlük.

Vaszary János épp azon fáradozik, hogy Borsos József: Lányok bál után című festménye alapján beállítsa, élőképpé rendezze az illusztris hölgykoszorút.

Derkovits Gyula lép be a szalonba. Most fekete öltönyt, nyakkendőt visel. Hiába „üriemberes” a ruhája, lötyög rajta. Nem rászabták. Kölcsönkérte.

VASZARY JÁNOS

(a maga szokott kedves, joviális modorában) Jöjjön, jöjjön, fiatal barátom! Elkel már nekem a segítség. Segítség a kompozíció beállításában... Ha ennyi szépséggel találkozik szembe a férfiember *(bókol a hölgyeknek könnyeden, nagyvilágiasan)*, akkor képtelen tisztán látni. Még ha festő is hivatása szerint, a szó szoros értelmében elvakul. Szükség van hát egy friss, elfogulatlan szemre!

Derkovits Gyula láthatóan idegenül érzi magát ebben a környezetben. Zavartan egy „Jó napot”-ot mormog, aztán Vaszaryra néz, hogy mit csináljon.

VASZARY JÁNOS

(odasúgja neki) Csókoljon kezet a hölgyeknek. Az egyik egy Odescalchi hercegkisasszony. A másik egy Andrássy-

grófnő. A harmadik egy Chorin-lány. És a többi is az arisztokrácia, vagy legalábbis a pénzarisztokrácia berkeiből származik... Na! Csókoljon kezét! Ne legyen modortalan! Ne illethessék azzal a váddal, hogy egy faragatlan tuskó!

Derkovits már-már szót fogad. De aztán megáll a félúton. Nem csókol kezét. Ehelyett megrázza a csókra nyújtott manikűrözött, gondosan ápolt kezeket. Az ifjú princezsek, kontesztek nem veszik Derkovitsot komolyan: még csak meg se sértődnek. Kuncognak. Jót mulatnak rajta.

ELSŐ ARISZTOKRATA

LÁNY

Vadember. Honnan szalajtották ezt ide? A nagy magyar pusztából? Vagy a külvárosból?

MÁSODIK ARISZTOKRATA

LÁNY

Ez festő? Én azt hittem a fiatal festők csinosak, lovagiasak. És sokkalta finomabbak. Végére is művészek. Én szívesen lennék egy művész múzsája. Rajongana értem. Halhatatlanná tenne engem.

TÖBBI ARISZTOKRATA

LÁNY

Psz, Lily, Eugenie! Még meghallja!

A lányok azért tovább sutyorognak. Vihorásznak Derkovitson.

VASZARY JÁNOS

Több komolyságot, hölgyeim! Tudják jól, hogy a szervezőbizottság negyvenhárom!, ismétlem, negyvenhárom élőképet tervez színpadra állítani a magyar művészet támogatására megrendezett, operaházi díszestélyen, amelyet öföméltósága, Horthy Miklós kormányzó úr is megtisztel majd a jelenlétével. Remélem, hogy ahogyan bennem is, kegyetekben is ott munkál a becsvágy: a mi életképünk legyen a legművészebb, a mi életképünk legyen a leginkább hű az eredeti műalkotás szelleméhez.

HARMADIK ARISZTOKRATA

LÁNY

Mester! Mi, hatan, de nemcsak mi hatan, hanem az egész magyar arisztokrácia is teljes erőnkkel, társadalmi befolyásunkkal a művészet szolgálatába álltunk... Mi azzal, hogy fellépünk ezen a díszestélyen: élőképek segítségével izgalmas műtörténeti utazásra invitáljuk az estély vendégeit a görög vázafestmények világától egészen Rippl-Rónai Kalitkás nőjéig, missziót teljesítünk. A művészet nekünk szívügyünk. Mindent megteszünk, hogy művészeink nyu-

godtan, anyagi gondoktól mentesen alkothassák meg remekműveiket.

NEGYEDIK ARISZTOKRATA

LÁNY

Külföldiek is lesznek a meghívottak között. Megmutathatjuk a nagyvilágnak a magyar kultúrfölényt.

Vaszary János átnyújt Derkovits Gyulának is egy, a Lányok bál után-ról készült fényképfelvételt, hogy legyen mivel összevetnie a látványt, aztán ütemesen tapsolni kezd.

VASZARY JÁNOS

Hölgyeim! Hölgyeim, kérem, álljanak vissza abba a pózba, amelyet oly sok munkával, oly sok odafigyeléssel a legapróbb részletekig kidolgoztunk. *(A lányok engedelmeskednek. Felveszik azt a testtartást, no meg azt a kissé élvezeteg arckifejezést, ami a Lányok bál után-t jellemzi.)* Mit szól hozzá, Gyula fiam? ... Elég hű az eredetihez?

Derkovits Gyulán látszik, hogy tulajdonképpen csodálja ezeket a szép, gazdag és előkelő lányokat, de az is látszik rajta, hogy mivel tudja, mennyire alárendelt helyzetben van hozzájuk képest, gyűlöli is őket. Számára ők elérhetetlenek.

Vaszary feljebb emel egy-egy kart, eligazít egy-egy ruhafodrot, más irányba fordít egy-egy profilt, hogy minél hübb legyen a Borsos-képhez.

Derkovits Gyula viszont megkövülten áll.

VASZARY JÁNOS

Ejnye no! Ne tátsa már a száját, Gyula fiam! Segítőnek hívtam, nem nézőnek!

Derkovits igyekszik hasznossá tenni magát. Ránéz a Borsos-reprodukcióra, majd ügyetlenül odakap az Első Arisztokrata lány karjához, hogy módosítson a kéztartásán.

A lány látja rajta a zavarodottságot, a bizonytalanságot. Kacagni kezd. Társnői vele együtt kacagnak.

Derkovits előtt elsötétül a világ. Nagyon a szívére veszi, hogy így megszegyenítették.

DERKOVITS GYULA

Hagyjuk ezt! Nekem ez nem megy! Én elmegyek innen! Én nem tudom, hogyan kell bánni az ilyen kényes-fényes úri kisasszonykákkal, de nem is akarom megtudni. Én nem létezek az ő számukra, és ők se léteznek az én számomra. Most érzem csak át igazán, hogy nekem a feleségem, Viki mellett a helyem. Viki! Viki! Mennyire másként vagy te nő, mint ahogyan ezek.

VASZARY JÁNOS

(tartóztatná) Várjon! Várjon, maga bolond! Hadd váltsak magával néhány szót négyszemközt.

Félrevonulnak egy sarokba. Leülnek két rokokó székre. Míg beszélgetnek, a lányok között megbomlik a rend; kacarásznak, zsivajognak.

VASZARY JÁNOS

Mit művel már megint? Ne éljen vissza a türelmemmel és a jóindulatommal, Gyula barátom! ... Nincs festő ma, aki ne törné érte magát, hogy felkészíthesse az arisztokrata hölgyeket az operaházi díszestélyre... Élőkép-beállítás? Könnyű munka. Busás fizetség. Ráadásul a művészember olyan ismeretségekre tehet szert általa, amelyek később díjakat, megrendeléseket eredményezhetnek... Persze mindehhez az kell, hogy a festő tudja, hol a helye. Tudja, hogy kell viselkednie olyanokkal szemben, akiktől függ, vagy legalábbis függhet a sorsa. Tudja, hogy mióta világ a világ, még a legnagyobb mesterek is: egy Raffaello, egy Tiziano, egy Rubens és egy Velázquez is megtiszteltetésnek vették, ha királyokat, császárokat, pápákat festhettek meg... Eszén van maga, hogy úgy viselkedik, mint elefánt a porcelánboltban? Szégyent hoz nemcsak magára, de rám is, aki ajánlottam... Mielőtt bevonult volna a börtönbe, Viki rám bízta magát. Kérte, hogy ha tudok tenni magáért valamit, segítsek. Én Viki kedvéért szereztem magának egy kellemes, szakmába vágó, könnyű munkát, amely nem könnyő-adomány, amely nem odavetett alamizsna, s amelynek még a célja is helyeselhető: a művészek életkörülményeinek javítása.

DERKOVITS GYULA

Életkörülményeinek javítása? ... Mondja inkább úgy, hogy nyomorának enyhítése.

VASZARY JÁNOS

Életkörülményeinek javítását mondom, ha megengedi!

DERKOVITS GYULA

(elfintorodik) Vaszary úr! Maga tényleg elhiszi, hogy ez a cél? Mert én ezt nem hiszem. Egész más a cél... Az, hogy ezek itt *(bökö gyűlölködve a lányok felé)*, ezek meg a hozzájuk hasonló kiváltságosak parádézhassanak egy kicsit, szebbnél szebb ruhákban illegethessék magukat, műbarátként tetszeleghessenek. Úgy, hogy közben még a hajbókoló, a rang előtt hasra eső bértollnokok is egyre csak legyezgetik a hiúságukat. Milyen jószívűek is ők, hogy a művészeknek gyűjtenek! Milyen áldozatkészek! ... Hej! Ha én egyszer nyíltan, kertelés, köntörfalazás nélkül elmondanám róluk a véleményemet! Azt nem tennék ki az ablakba.

VASZARY JÁNOS

Maga, Gyula javíthatatlan! Hogyha így gondolkodik, akkor tényleg hagyja ezt az egészet. Egy csomó festő van,

aki két kézzel kapna egy ilyen lehetőségen. Már maga az, hogy élöben láthat egy Odescalchi, egy Andrassy, egy Chorin-lányt...! Már maga az...

Derkovits menne is, maradna is. Végül felülkerekedik benne a józan ész.

DERKOVITS GYULA Köszönöm, hogy rám gondolt.
VASZARY JÁNOS *(jól felbúzta már magát)* Nem magára. Vikire.
DERKOVITS GYULA Ha Vikire, akkor rám is. Mi ketten összetartozunk.
VASZARY JÁNOS Arra gondoltam, hogy most, hogy volt az a rendőrségi ügyük, mármint hogy hatósági közeg elleni erőszakkal vádolják magukat, és magát, Gyula felfüggesztett fogház-büntetésre ítélték, szegény Vikit meg ténylegesen le is csukták, maguknak is érdekük, ha normalizálják a viszonyukat a társadalommal. Nem szabad, hogy a végsőkéig feszítsék a húrt... Persze, a baloldali sajtó, a Népszava meg a társai egy emberként maguk mellé álltak. Megható cikket közöltek a maguk kilakoltatásáról, a végrehajtó és a rendőrség érzéketlenségéről, brutalitásáról... De a baloldaltól együttérzésen kívül mit tudnak maguk kapni? ... Gondolja át, fiam, mit?

HARMADIK ARISZTOKRATA

LÁNY *(odalibben Vaszaryhoz)* Amíg maguk, mester, beszélgetnek, leugorhatunk a cukrászdába?
VASZARY JÁNOS *(oda se nagyon figyelve)* Persze. Persze. Csináljanak, amit akarnak.

A lány elmegy, s közli a többiekkel a jó hírt. Viháncolva kivonulnak.

DERKOVITS GYULA *(megfáradt, bocsánatkérő hangon)* Nem vagyok ám én egy olyan elviselhetetlen, izgága alak, Vaszary úr, mint amilyennek hisz. Csak... Csak tegnap... Tegnap...
VASZARY JÁNOS Mi volt tegnap?
DERKOVITS GYULA Most, hogy Viki börtönben van, olyan rossz volt egyedül abban az albérletben, ahova átmenetileg behurcolkodtam... Egy ideig festegettem, rajzoltam, nagyobb cél, ambíció nélkül, csak hogy múljon az idő, de aztán olyan rosszul éreztem magam, hogy nem maradtam tovább otthon... Hogy megnyugodjak, hogy kiszellőztessem a fejemet, kiutaztam villamossal a budai hegyekbe. Hűvösvölgybe. A Nagyrétre. Az erdőből kiabálás hallat-

szott. Gyerekek futottak ki az útra, segítségért kiáltoztak, mert egy férfit találtak, aki felakasztotta magát egy fára. A zsebemben kutattam, nálam van-e a bicskám, s amennyire tőlem telt, rohantam a gyerekekkel. De a férfi – középkorú munkásember – már halott volt. Egyik gyerek a közeli vendéglőbe futott, onnan jelentették az esetet a rendőrségnek... Szomorúan végződött ez a kirándulás. Elindultam hazafelé, s útközben a hullaszállító kocsival találkoztam. A látvány olyan nyomasztóan hatott rám, hogy nem törődve azzal, ki hallja meg, mit mondok, keserűen kifakadtam: „– Ha már idáig jutott, miért ilyen hiábavalóan, számár módon dobta el magától az életet. Legalább ütött volna vissza, hogy megemlegesse ez a bitang világ! ... Én nem így fogom végezni. Én nem futamodok meg sohase. Én visszaütök!”

VASZARY JÁNOS

(iménti dühe már elmúlt, inkább szánalom érzik ki a hangjából) Maga akar visszaütni? Maga akar visszaütni, fiam? *(megérinti Derkovits sérült, béna karját)* Mégis, mivel akar visszaütni?

DERKOVITS GYULA *(öntudatosan)* A festményeimmel!

Borsos József: Lányok bál után című festményét felváltja egy hangulatában, világlátásában teljesen eltérő Derkovits-mű. A Három nemzedék. Marx Károlyal.

MÁSODIK JELENET

Derkovits Gyulának a maga nemében egyik legfélelmetesebb, leghátborzongatóbb: Aukció című képével nézhetünk farkasszemet, mely egyfajta vádirat azok ellen a műkincskereskedők, műgyűjtők ellen, akik számára a művészet pusztá üzlet, akik a művészek véréből, verejtékéből gyarapszanak-gazdagszanak.

Derkovits otthon van. Egy, az előző lakásához hasonlóan dohos, málladozó falú padlásszobában. Ingujyra vetkőzve az Aukció című festményét javítgatja. Hátra-hátra lép, hogy lássa a hibákat, úgy korrigál.

Fordul a kulcs a zárban. Viki jön haza egy kiállításról. Kölcsönruhát visel. Egy kifejezetten jó szabású, úrinők ruhatárába illő kosztümöt. Még egy csinos piros kalap is van a fején.

DERKOVITS GYULA *(ahogy megpillantja Vikit, azon nyomban leteszi az ecsetet, s odaugrik hozzá; izgatottan fággatja)* Mesélj! Hova akasz-

tották A halárust? *(egy pillanatra felvillan ez az 1930-as datálású, zseniális festmény)* Jó helyre került?
VIKI Várj egy percet! Csak egyetlen percet várj, míg levetem ezt a kölcsönhacukát, nehogy baja essen, rendben vissza tudjam adni, és máris elmondom, mi volt a kiállításon.

Átöltözik otthoni ruhába. Derkovits alig bírja kivárni.

DERKOVITS GYULA Na, mondd már, mondd, Viki, hova akasztották a képe-
met! ... Remélem, jó megvilágításba tették.

VIKI *(habozva)* Hát... A megvilágítása nem rossz. Viszont egy
kicsit... egy kicsit magasan van.

DERKOVITS GYULA *(a szívéhez kap)* Magasan?!

VIKI Nem nagyon magasan. Csak egy kicsit... Egy kicsit maga-
san.

DERKOVITS GYULA *(elkomorodik)* Ne kímélj, Viki! Mondd meg az igazat! ...
Ugye az ajtó fölé tette az a bitang Frönstein, az a galériások
szégyene A halárust? Az ajtó fölé, ahol a kutya se veszi
észre, ahol abszolút nem érvényesül... Ki fog akkor rá fel-
figyelni? Ki fogja akkor majd megvenni az aukción?

VIKI Gyula! Gyula! Ne izgasd fel magadat! Te is tudod, én is
tudom, hogy A halárus remekmű. Az eddigi legjobb fest-
ményed. Csak úgy izzik a vásznon az arany- és az ezüst fes-
ték. Aztán a te kékjeid, a Derkovits-kékek, és a
narancssárgáid, a Derkovits-narancssárgák, ahogy egymás
hatását felerősítik, ahogy egyberagyognak?! ... Na és az,
amit az árnyékokkal meg a visszatükröződésekkel össze-
bűvészkedtél!

De Derkovitsnak beszélhet Viki! Teljesen magába roskad. Csüggedten ül a széken.

DERKOVITS GYULA *(egy perc teljes letargiát követően újra feltámad benne a küz-
dőszellem; felugrik a székről)* Bemegyek! Bemegyek a ga-
lériába, s visszavonom a képeimet. Ezt énvelem... ezt
énvelem nem lehet megcsinálni. Azt megtehetik, hogy egy
rajzért száz, egy festményért két-háromszáz pengővel szúr-
ják ki a szememet. De az egész egyszerűen nem járja, hogy
rossz helyre tegyenek.

Viki megint csillapítani próbálja.

VIKI Hidd el, nem olyan rossz az a hely. Olyan a világítás abban a galériában, hogy sok fény esik A halárusra. Jól mutatott. Vonzotta a szemet. Többen is megálltak előtte.

DERKOVITS GYULA *(nem bír megmaradni egy helyben, fel-alá járkal, s közben hevesen gesztikulál)* Megnézem, hova került! Kérted, Viki, hogy ne menjek el a kiállításra, nehogy összerúgjam a port néhány gyűjtővel vagy műkereskedővel, akiknek látni se bírom a képét. Meg néhány „kollegával”, akiket szintén nem sokra becsülök, mert a közönség ízlésének kiszolgálásával jutnak előre... De el kell menjek! Ott kell legyek! És vissza kell vonnom a képemet, ha nem megfelelő helyre került. Ezt nem hagyhatom annyiban. Ez nekem becsületbeli ügy.

Viki lefogja és visszaülteti a székre a férjét. Úgy babusgatja, mint egy kisgyereket.

VIKI Maradj itthon, Gyula! Hagyd ott, a galériában a képet. Olyan jó kép, hogy bárhova akasztják is, felfigyelnek rá. Meglásd, megtetszik majd az igazi műértőknek. Beleszeretnek, s szép árat adnak meg érte. Kifizethetjük belőle az adósságainkat.

DERKOVITS GYULA *(gyerekes bizakodás tükröződik az arcán)* Gondolod? ... Míg távol voltál, egy kicsit elnyomott a buzgóság. Olyan szép álmom volt! ... Kiállítás volt álmomban is, s az én képemet tették középre, a fő helyre. Hatalmas volt körülötte a nyüzsgés. A felajzott, lázba jött tömeg egészen a látottak hatása alá került. Bólogattak. Ámuldoztak. Még a kritikusok és a sznobok nagyhangú raja is letette előttem a fegyvert... De a legjobb az volt, hogy a festményem mellett ott volt egy Vaszary-kép. Mondhatnám, Vaszary-giccs. Azt senki se méltatta figyelemre..... *(hirtelen feleszmél)* De ... De mondd csak, Viki, a galériában hova akasztották a Vaszaryakat?

Viki hallgat.

DERKOVITSGYULA *(lesújtva)* Szóval, jó helyre. Vaszaryt bezzeg jó helyre akasztották. Én megfojtom azt a mocskok Frönsteint!

VIKI *(vonakodva böki ki)* Vaszary maga is ott volt. Úgy bántak vele, mint valami festőfejedelemmel. Egy új Munkácsyval. Parolázott vele ifjabb Andrássy Gyula gróf, s rekordáron megvette mind a két kiállított képét.

Derkovits arca ismét elsötétül.

- DERKOVITS GYULA Ne is meséld tovább, Viki!
- VIKI Azt még el kell mondjam, Gyula, hogy Vaszary üzent neked.
- DERKOVITS GYULA *(legyint)* Képzelem, mit üzent!
- VIKI Tudom, Gyula, hogy nem szereted, hogy Vaszary kéretlen jó tanácsokkal lát el, és azt se szereted, amiket fest: túl könnyűkezü, túl híg ő neked. De hidd el, Vaszary igen rendes ember, és csak jót akar neked... Azt üzeni, hogy légy egy kicsit együttműködőbb. A szakmában már híre ment, hogy úgy viselkedsz, akár valami vérig sértett rabszolga. Meghasonlott emberkerülőnek tartanak. Vaszary szerint látszik rajtad, hogy betegesen félsz tőle, hogy megrövidítenek, becsapnak, kihasználnak. Már előre gyűlölöd a vásárlóidat amiatt a haszon miatt, amit a képeid eladásával majd zsebre vágna.
- DERKOVITS GYULA Vaszary, Vaszary és megint csak Vaszary! Szarok rá! Szarok Vaszaryra... Vagyis csak attól félek, hogy Vaszary nem is Vaszary, hanem te vagy, Viki! Mögé bújsz. A te véleményed az övéként adod elő, hogy ne kelljen velem nyíltan összeveszned. Mert nagy ravasz vagy te, Viki! Mindig úgy teszel, mintha nekem adnál igazat. Közben meg... Igyekszel eltéríteni. Más irányba terelni.
- VIKI *(elengedi a füle mellett a célzást)* Vaszary azt is mondta, hogy más festő, ha díjakat kap, más festő, ha kiállításokon szerepelhet, akkor azt alázatosan megköszöni. Te viszont... Te még a római ösztöndíjat is visszaütöttad. Az ellenlábasaid azt terjesztik, hogy nem is akármilyen utasítottad vissza. Mert te ugyebár nem vagy hajlandó elmenni a fasiszta Olaszországba.
- DERKOVITS GYULA Ez marhaság! Olaszországba akkor is elmennék, ha maga Belzebub kormányozná, nem Mussolini. Már csak a Colosseum, a sixtusi kápolna, az Uffizi-képtár miatt is. De ha egyszer nincs annyi pénzünk, hogy te is kijöhess velem, Viki...! Nélküled pedig nem megyek. Össze vagyunk mi már növe. Olyan vagy nekem, mint a jobb kezem. A nemkacska.
- VIKI *(felkacag)* Na látod, Gyula, tudsz te kedves is lenni! Csak az a baj, hogy leginkább csak itthon, akkor, ha magunk között vagyunk... Tudod, hogy annak idején én pont a „kedvességem” miatt szerettem beléd? ... A festőiskolában,

ahol modellt álltam, te már akkor is rettegett kritikusnak számítottál. Először rám pillantottál, az aktmodellre, aztán megnézted a rajzot, amit egyik társad készített rólam. Nem voltál valami tapintatos, amikor megállapítottad: „– Szép, szép! De miért kellett idealizálni? Ennek a kislánynak a lábai rövidek és kicsit nagy a feje.” Hát ez volt az első bók, amit tőled kaptam. Szavaid érzékenyen érintettek. Húszéves voltam. Kedves szóra éhes. Nem tudtam, szép vagyok-e. Nem tudtam, fog-e még szeretni valaki. Hisz akkor már túl voltam egy nagy csalódáson.

DERKOVITS GYULA Mondtam, amit mondtam. Nem kellett volna komolyan vened. Nem szoktam megbámulni az aktmodelleket. Ha csak nem éppen én festem őket. Akkor meg, mondhatni szétbomlanak a szemem előtt. Nem karokra, lábakra és mellekre. Színekre! Formákra! ... De különben jó, hogy szóba került ez a dolog! Be kéne fejeznem azt az álló akto-dat, ami a múltkor félbemaradt.

Vikit nem kell kétszer kérni. Anyaszült meztelenre vetkőzik, s pózba áll.

VIKI Jó így?
DERKOVITS GYULA Nem éppen... Kicsit lefogytál, te lány! Eszel te rendesen?
VIKI Ezt most ki kérdezi tőlem? Az egészségem miatt aggódó férjem? Vagy a művész úr, akinek nincs ínyére, hogy némi súlyváltozáson ment át a modellje?
DERKOVITS GYULA *(Viki játékosan provokatív szavaira feltámad benne a férfi)* Tudod mit, Viki? Mégse festünk most. Jobb ötletem van... Illetve nem jobb, csak más. Gyere!

Magához szorítja a feleségét, s keményen a falnak dönti. Amíg ölelkeznek, a háttérben bevillan a Vikiről festett Álló akt. Viki teste a vörös és a kék ellentétében kel életre. Az asszonyosan telt test gömbölydedségét az ajtókeret egyenese ellenpontoszza.

HARMADIK JELENET

A jelenet alaphangulatát Derkovits Gyulának a háttérben feltűnő Halottsirató című festménye adja meg.

Ismét Derkovitsék szűkös hajlékában vagyunk. Befezezett és félig kész festmények egymás hegyén-hátán, a falhoz támasztva. Most mégis másvalami kap hangsúlyt a helyiségben: az ágy, amelyben a haldokló Derkovits fekszik.

Viki ügyel-bajjal megborotválja a férjét és ledörzsöli sóborszesszel, miközben Derkovits továbbra is a jövőt tervezi: egyre csak terveiről, művészi ambícióiról beszél.

DERKOVITS GYULA Fel kell kelnem... El kell mennem... El kell mennem fenőket vásárolni, a metszőszerszámaim élesítésére. Újabb terveim vannak fametszésre! ... Aztán meg be kell fejeznem az Anya című festményemet és a Fázó asszonyt is. Mindjárt. Mindjárt jobban leszek és felkelek!

Ködösen, homályosan felsejlik egy-egy pillanatra a festő által megemlített, két utolsó Derkovits-kép.

Derkovits persze nem kap úgy erőre, hogy felkelhessen. Hamarosan elbóbiskol. A felesége az ágy szélére ülve olvas. Rövid szenderegés után Derkovits hirtelen felül és csodálkozva néz körül.

VIKI Álmodtál valamit?

DERKOVITS GYULA Igen, az édesanyámmal... Ott ült, ahol most te és szemre vetette, hogy megváratom. Ő is ilyenkor, nyáron halt meg... Még tízéves se voltam.

Derkovits meg akarja mérni a lázát, hőmérőt kér a feleségétől, de amikor kézbe kapja, elejti. Az asszony összesöpri az üvegdarabokat és a higanycseppeket, s kidobja őket a szemetesbe.

VIKI Várj egy kicsit! Elszaladok a patikába hőmérőért. Neked is hozok, Gyula, gyógyszert, és orvost is keríték. Két sarkkal odébb, az élelmiszerkereskedés mellett tudok egy orvost, egy amolyan „szegények orvosát”, aki szükség esetén olyanokhoz is kijön, akiknek nincsen annyi pénzük, hogy honoráriumot fizethessenek.

DERKOVITS GYULA Felesleges.

VIKI Mi felesleges?

DERKOVITS GYULA Az orvos. A gyógyszer... Nem tudom, mennyi a lázam, de azt tudom, hogy múlt hónapban, amikor megmértem magamat a gyógyszertárban, a százhetvenkét centimhez ötvenegy kiló voltam. Azóta még tovább fogytam. Csont és bőr vagyok... Nem kell hát gyógyszer, nem kell hát orvos... Csak felesleges pénzkidobás lenne... Mire hoznál te gyógyszert, mire hoznál te orvost, amikor beteg a szívem is, a gyomrom is és a tüdőm is... Nincs bennem semmi, ami ép és egészséges lenne. Ha csak nem az agyam. Az még működik.

VIKI Ennél valamit? ... Készíték neked fokhagymás pirítóst meg egy kis teát.
DERKOVITS GYULA Az jó lenne.

Viki térül-fordul. Sietve készíti el a pirítóst a konyhában. Amikor beviszi a szobába, Derkovits már kézbe se tudja fogni.

DERKOVITS GYULA Fáradt vagyok, lázas és fáradt... Te etess meg Viki, úgy, ahogy a gyerekeket szokás.

Jó étvággal harapdálja felesége kezéből a pirítóst. Aztán köhint egyet, s mindent, amit csak megevett, kiöklendez.

DERKOVITS GYULA Pedig... Pedig kár érte... Nagyon finom volt. Ilyen jóízűt még sose ettem... Egy kicsit most szundítok egyet, aztán felkelek és aláírom a Fázó asszonyt. Majd elfelejtettem az ecsettel aláírni, hogy Derkovits... Derkovits Gyula.

Derkovits ismét felül az ágyon, két kezére támaszkodva. Szemei meredten néznek a feleségére, de mintha már nem látnák se őt, se mást. Viki átkarolja, ismét sóborszesszel dörzsöli meg a szíve táját. Derkovits feje erőtlenül hanyatlik felesége vállára. Az asszony visszaengedi a párnára. Mesterséges légzéssel próbálkozik, de nem jár sikerrel.

Ekkor Viki az öklével verni kezdi a szomszéd lakás falát, segítségért kiált. Aztán újból visszaroohan Derkovitshoz, felülteti, minden erejéből rázza, és kiáltja a nevét, ám ő csak tágranyitott, üveges szemmel néz... Már nem hörög. Elcsendesülve felesége karjaiban hal meg.

Ebben a pillanatban felvillan egy, a tragédiához illő, másik Derkovits-kép: a Temetés.

ELSŐ SZOMSZÉDASSZONY *(beront)* Mit ordít, Vikikém, mintha nyúznák? Nem a magáé ez az egész ház. Más egy kis nyugalmat szeretne annyi paláver, annyi ramazúri után.

VIKI Gyula! Gyula!

ELSŐ

SZOMSZÉDASSZONY *(óvatosan megérinti Derkovits vállát, aztán a zsebéből kibúúz egy aprócska tükröt, és a szája elé tartja)* Meghalt a férje? Ja, az más. Ha meghalt a férje, akkor visszaszívom, amit az előbb mondtam. Amikor az én férjem dobta fel a talpát, akkor én is nekibúsultam. Részeges kocsmatöltelek volt az uram, gyakran randalírozott, gyakran eljárt a keze, de olyankor, ha meghal egy férj, az ember mindjárt jobb szemmel néz rá. Kidomborodnak az erényei.

Viki összegörnyedve sír, szűkül. Rá se hederít, miket fecseg össze a szomszédasszony. Az persze egy kis sopánkodás után azon nyomban eltűnik, hogy szétkürtölje a hírt az egész házban, hogy a negyedik emeleti nyomorék festőnek kampec: beadta a kulcsot.

MÁSODIK

SZOMSZÉDASSZONY *(ő is beóvakodik a lakásba, hogy szétnézzen, megbámulja a halottat; tanácsokat ad, hogy kössék fel az állát, nehogy távta maradjon a szája)* És most mihez kezd, Viki? Mit fog csinálni?

VIKI Gyula nélkül? Fogalmam sincs... Illetve, továbbra is intézem Gyula ügyeit. Azt hiszem, be kell majd jelentenem az orvosnak, hogy meghalt. Meg hát a temetését is meg kell rendelni. Koporsót, síremléket kell csináltatni.

Az előtte tornyosuló, sok-sok gyakorlati teendő egy kicsit „visszahúzza a földre”.

Egyszer csak kipihent, jól öltözött, úriember-forma férfiak lepik el a lakást. Hatan vannak. Műkereskedők. Műgyűjtők. Azonnal hírért vették, hogy Derkovits meghalt. Összegyűltek, mint vad a vérszagra.

ELSŐ

MŰKERESKEDŐ Engedje meg, nagyságos asszonyom *(hajol meg Viki előtt)*, hogy részvételem nyilvánítsam az önt ért pótolhatatlan veszteség miatt, egyszersmind jelezzem azon szándékomat, hogy minden olyan alkotást, amelyet eddig még nem adtak el a mester hagyatékából, en bloc, egy tételben megveszek. Egy összegben, készpénzzel fizetek. *(értetlenül bámul rá)* Hogyan?

VIKI

ELSŐ

MŰKERESKEDŐ Megismétlem: minden Derkovits-képet, ami megmaradt a kegyed, az özvegy tulajdonában kedvező, mindenki másnál magasabb áron megveszek.

VIKI

Mégis hogy gondolja ezt? Hiszen... Hiszen ez kegyelet-sértés. Szegény férjem éppen most lehelte ki a lelkét. Még ki se hűlt.

ELSŐ

MŰKERESKEDŐ Ne így fogja fel, kérem! Én, a magam részéről biztos vagyok benne, hogy ha Derkovits úr hirtelenjében feltámadna, örömmel konstatálná, hogy megtört az őt világeletemben végigkísérő átok. Magasra csapott az érdeklődés. Beindult az üzlet. Már most, a halálos ágyánál ropant élénk a munkái iránt a kereslet.

MÁSODIK
MŰKERESKEDŐ

Frönstein, maga szörnyen tapintatlan. Az özvegyel nem szabadna így beszélnie, főleg nem a rá szakadó gyász első perceiben, első félórájában. Ahelyett, hogy letámadná őt az ajánlatával, ami persze nem más, mint egy hangzatos humbug, inkább mondaná azt neki, hogy a férje zsenialitása végre elismerést nyer, a férje végre „beérkezett”: belépőjegyet váltott a halhatatlanságba, a magyar festészet panteonjába. Mert így van. Így bizony! ... Egyébként nagyságos asszonyom, tisztelettel jelentem be, hogy én is vevőként jöttem. Vevőként jöttem a Derkovits-képekre.

ELSŐ MŰGYŰJTŐ,
MÁSODIK MŰGYŰJTŐ,
HARMADIK MŰGYŰJTŐ

EGYÜTT

Mi is venni szeretnénk.

ELSŐ

MŰKERESKEDŐ

Mit tud nekünk mutatni?

VIKI

(indulatba jön) Utat! ... Egy, kettő, takarodjanak innen, maguk hullarablók. Eddig nem kellettek maguknak a férjem festményei. Ha meg nagy kegyesen mégis vettek valami kisebb formátumú munkát tőle, hát olyan nyomott árat fizettek, s azt is csak részletekben, hogy abból megélni nem lehetett... Maguk miatt halt éhen szegény Gyula! Maguk a gyilkosai.

ELSŐ MŰGYŰJTŐ

Nono, hölgyem! Megértjük a fájdalmát, de azért kérem, fogja vissza magát. Mert bizony, ha már arról van szó, mi is kritikával illehetjük kegyedet.

Csend támad. Súlyos, vihar előtti csend.

ELSŐ MŰGYŰJTŐ

Azzal ellentétben, amit kegyed állít, nagyságos asszonyom, én nem vagyok a szorult helyzetek kihasználója, nem vagyok egy árverési hiéna. Én már életében is vettem Derkovits úrtól egy-két festményt, hangsúlyozom: közvetlenül tőle, nem műkereskedők közbeiktatásával, nem aukciókon.

VIKI

És?

ELSŐ MŰGYŰJTŐ

És tudja meg, nagyságos asszonyom, én neheztelek magára, amiért nem vigyázott jobban a mesterre. Ha egy gondos, beosztó társa van Derkovits úrnak, még ma is élhetne, még ma is alkothatna... Igaz, hogy most, hogy a mester földi pályafutása véget ért, a képeinek

fel fog menni az ára. A halál, pláne a korai halál ugyebár értéknövelő tényező, hisz itt is érvényesül az a közgazdasági tétel, mely szerint a készletek végessége jelentősen emeli az árat... Derkovits úr, akarom mondani a mester, több képet már nem fog produkálni. Áremelkedés tehát lesz, ezt én, a pénzügyes, ezt én, a bankár mondom! ... De meddig mennek fel az árak? Kérdelem én, meddig? ... Olyan mértékig biztos nem, mintha a mester még további tíz-húsz évig alkotott volna, s ontja magából a remekműveket.

ELSŐ
MŰKERESKEDŐ

(felsóhajt) Bizony így is lehet kalkulálni. Nekem is eszembe jutott ez a szempont. Mi mindent a vászonra álmódhatott volna még a nagy Derkovits Gyula a maga kiimeríthetetlen fantáziájával, ha a neje megteremti számára az alkotáshoz szükséges nyugodt, biztos hátteret!

Viki felszisszen.

MÁSODIK
MŰKERESKEDŐ

Úgy, úgy! ... Maga éhenhalásról beszélt, hölgyem. De gondoljuk át higgadtan, minden indulat és részrehajlás nélkül, vajon éhen halhat-e egy férfi, akinek jól gazdálkodik a felesége?

HARMADIK
MŰKERESKEDŐ
ELSŐ
MŰKERESKEDŐ

No, erre mit mond?

Lehet, Viki nagysád, hogy kegyednek gyengébb a memóriája, mint nekem, én azonban kristálytisztán emlékszem arra, hogy fél éve két képet is vásároltam maguktól. Az egyiket hatszáz pengőért. A másikat ezeregyszáz pengőért. Mit csinált maga azzal a temérdek pénzzel? ... Mert ezerezhatszáz pengő temérdek pénz. Egy szolgabíró kétszáz pengőt ha keres havonta. Egy bányász százat.

HARMADIK
MŰKERESKEDŐ
VIKI

Mire pazarolta el?

Pazaroltam?!Én – pazaroltam?! De hisz lakomaszámba ment, ha három pár virslit ettünk meg ketten egy héten, némi kenyérrel és pár darab burgonyával. Beosztottuk... Szeletekre felvagdosta tálaltam, hogy többnek tűnjön. Olyankor meg, ha valamilyen gyümölcsnek, teszem azt a szőlőnek volt szezonja, fillérékért árulták a piacon, azt et-

tünk. Azt se bántuk, ha kicsit savanyú vagy rohadt... Takarékoskodtunk. Nagyon is takarékoskodtunk. Megvontuk magunktól még a betevő falatot is! Nem tudtuk, mit hoz a holnap.

ELSŐ MŰGYŰJTŐ

Á! Most végre kibújt a szög a zsákból. Kiderült az igazság. Éppen ez volt a baj! Hogy nem megfelelően táplálkoztak. Az élelmiszerszükséglet az elsőrendű életszükséglet, azzal nem lehet viccelni! A gyomrot nem lehet megrövidíteni. Ismétlem, kedves asszonyom, hogy engem mint gyűjtőt megkárosított a felelőtlenségével. Anyagi kárt szenvedtem el azért, mert maga nem tudott a pénzzel bánni... Megmutatná nekem a háztartási naplóját? Tétéles elszámolást szeretnék látni.

VIKI

(megszepenne) Nincs háztartási naplóm. Ilyen kevés bevétel és kiadás mellett nem érdemes háztartási naplót vezetni. Ne várjanak hát el tőlem kettős könyvelést!

HARMADIK
MŰKERESKEDŐ

Hohó! Szálljon magába! Köztudott, hogy ugyanabból a pénzből az egyik ember nyomorog, a másik meg tucatnyi gyereket tart el és kertes házat vesz Budapest egyik külső kerületében, a jó levegőn... Egyeseknek Dárius kincse se elég. Ott volt Mozart felesége, Constanze is. Mozart elismert zeneszerző volt már a maga korában is, rengeteget keresett, de Contanzénak, a könnyelmű, hanyag, egész vagyonokat elherdáló Constanzénak kifolyt a keze közül a pénz. Ő és a gazdálkodás két külön fogalom volt!

VIKI

(grimaszt vág) Csak azt ne mondja, hogy ha Constanze nincs, Mozart még ma is élne!

HARMADIK
MŰKERESKEDŐ
ELSŐ

De mondom!

SZOMSZÉDASSZONY *(miután fellármázta a környéket Derkovits Gyula halálhírével, visszajött a lakásba, s most kitör belőle az elfojtott irigység)* Viki! Viki! Ezeket az idegen urakat itt becsaphatja. De engem, akitől csak egy vékony fal választja el, nem vezethet az orromnál fogva... Én tudom, hogy maguk azért egy csomó felesleges dologra is költöttek. Koncertekre jártak. Moziba. Könyveket is vettek.

ELSŐ
MŰKERESKEDŐ

(megrovó hangon) Festőeszközökben, metszőszerszámokban is a legdrágábbakat vették meg. Minek? Kérdem én, minek? A maguk helyzetében.

VIKI

(megtörtén) Mert azok voltak a legjobbak. Gyula a szívét-lelkét beleadta a festésbe, a metszetkészítésbe. Mindig minőségre törekedett. Ebben sose alkudott meg.

Leborul a halott Derkovits mellé az ágyra, hogy erőt gyűjtsön. Aztán felegyenesedik és kitör belőle a düb.

VIKI

Maguk engem okolnak Gyula halála miatt?! Engem?! Az egyetlen támaszát? ... Hát nem én voltam az, aki törődött vele, gondoskodott róla, aki mellett megtalálta a maga csendes boldogságát és belső békéjét? Hát nem én voltam az, aki ha modell kellett neki, tíz-tizenkét órát is álltam mozdulatlan, akár egy szobor? Művek egész sorát mintáztam rólam... Gyula számára én voltam az otthon. Az otthon – az utca, az ellenséges külvilág ellenében. Számos képe tanúskodik róla, mit jelentettem neki. *(láthatóvá válnak Derkovits úgynevezett „otthon-képei”)* Most pedig menjenek! Menjenek innen! Hordják el magukat, de rögtön! A férjemen, ha már éltemben nem kellett maguknak, holtában ne nyereszkedjenek!

Viki egyenként kilökdös minden betolakodót a lakásból, aztán ismét visszaül halott férje mellé az ágyra. Megsimogatja a kezét.

VIKI

Gyula! Gyula! Együtt kellett volna meghalunk. Miért is maradtam életben?

Hirtelen egy idősebb, kopottas öltözetű férfi lopakodik be a lakásba. Viki rákiált.

VIKI

Ki maga? Ki hívta ide? Mit zavarog itt nekem?

TEMETKEZÉSI

VÁLLALKOZÓ

VIKI

Temetkezési vállalkozó vagyok.

(csöndesebben) Az más. Akkor joga van ide belépni... De azt tudnia kell, hogy nem valószínű, hogy meg tudunk állapodni. Sajnos nem vet fel a pénzt... A férjem művészember volt. Annyi pénz se maradt utána, hogy eltemethessem.

TEMETKEZÉSI

VÁLLALKOZÓ

Ne is folytassa, asszonyom! Biztosra veszem, hogy meg tudunk majd egyezni. Én ugyanis kifejezetten az olyan halottak temetésére szakosodtam, akik után nem maradt annyi pénz, hogy eltemethessék őket.

HARMADIK FELVONÁS

ELSŐ JELENET

A jelenetet a Munkásgyászinduló /„A zsarnokság dőzsölt és ülte torát”/vezeti be.

1958 augusztusában járunk; az 1956-os forradalom leverése után két évvel, amikor a Kádár-rendszer már konszolidálta a hatalmát, olyannyira, hogy immáron különböző identitás-erősítő, kulturális-szimbolikus erődemonstrációkra is futotta tőle.

A Munkásmozgalmi Panteon építési munkálatai javában zajlanak a Kerepesi temetőben. (A háttérben az építkezésről készült korabeli fényképfelvételek válnak láthatóvá.)

A majdani, ekkor még csak félkész állapotban lévő Munkásmozgalmi Mauzóleumhoz egy középkorú, pohospártfunkcionárius kíséri oda özvegy Derkovits Gyulánét, Vikit. Az asszony haja itt-ott már őszes, világosszürke ruhát visel. Huszonhárom évvel idősebb az előző jelenethez képest és most még gömbölydedebb, még jobban kikerekedett.

Viki és a párt részéről a Derkovits Gyula újratemetése ügyében intézkedésre kirendelt pártfunkcionárius együtt bukdácsolnak a lassan, tempósan dolgozgató, vagy éppen kifejezetten lazásólómunkások között. Kerülgetik az építkezés során keletkezett gödröket, síthalmokat, kupacokba dobált kődarabokat, gerendákat.

PÁRTFUNKCIONÁRIUS *(belerúg egy, a földön heverő márványlapba a cipője orrával, s a fájdalomtól feljajdul) Júj! Az anyja hétszázát! ... Vigyázzon, Derkovits elvtársnő! Vigyázzon, meg ne botoljon, el ne essen!*

VIKI Tudok én vigyázni magamra, Szedlacsek elvtárs. Miattam ne aggódjon. Engem megedzett az élet.

PÁRTFUNKCIONÁRIUS *(miután odaérnek a panteon belső, elkészültekor majd vasajtóval elzárható részéhez mutogatni kezd) No, ez a hely lenne az, Derkovits elvtársnő, ahol Derkovits elvtárs hamvai nyugodnának... Hogy tetszik? Mit szól hozzá? ... Ugye remek? Ha én egyszer idekerülhetnék! (vágyakozva meg-simogatja az egyik falat) Ej! De hisz dehogy kerülhetek. Ide, a Munkásmozgalmi Panteonba csak a legjobbak, legderekabbak kerülhetnek!*

Viki körülnéz. Egyelőre még csak csupasz falakat lát. Annyit, hogy monumentális, grandiózus – rosszabb indulatú megközelítésben megalomán – lesz a panteon.

VIKI *(mindenáron próbál valami pozitívumot belelátni ebbe az egészbe) Hát... Nagy... úgy értem, nagyszerű lesz ez az építmény, az már most látszik.*

PÁRTFUNKCIONÁRIUS *(ragyog a büszkeségtől, mintha személyesen ő ötölte volna ki)* Meghiszem azt! A szovjet példa lebegett itt is a szemünk előtt. Természetesen nem szolgáiban lemásolva, hanem a nemzeti sajátosságainkhoz igazítva... Legtehetősebb és a szocializmus ügye iránt legelkötelezettebb építészeinket és szobrászainkat kiküldtük Moszkvába tanulmányútra. Megtekintették a Kreml falában kialakított díszsírhelyeket, ahol a szovjet és a nemzetközi munkásmozgalom legkiemelkedőbb harcosai nyugszanak. Abból az élményből merítettek.

VIKI

Kinek honnan jön az ihlet.

PÁRTFUNKCIONÁRIUS *(lelkes, nagyon beleéli magát, élénken gesztikulál)* Szocialista hazánk hálás. Szocialista hazánk megbecsüli azokat a leghűbb, az emberiség haladásáért, mindnyájunk szebb jövőjéért a vérüket is ontani kész fiait, akik a kommunizmusért, a népért éltek. Pártunk is tisztelettel őrzi forradalmár elődei dicső emlékét... A Kerepesi temető ezen, legfrekvenciáltabb, legszebb részének a teljes kiürítése már tavaly befejeződött. El lettek távolítva a felesleges, a régi időkől itt maradt sírok: kapitalisták, grófok, egyházi méltóságok és hasonló népnyzó elemek sírjai. S azóta gözerővel halad a Munkásmozgalmi Parcella kialakítása... Mint azt már a sajtóban is olvashatta, Derkovits elvtársnő, az a terv, hogy a magyar munkásmozgalom kimagasló alakjai egytől egyig ide kerüljenek. Ide, ebbe panteonba, bárhol hantolták is el őket eredetileg. Természetesen Derkovits Gyula elvtárs, a magyar proletariátus lánglelkű festője is itt kapna helyet. *(az üres falra mutat)* Itt, az elvtársai, itt, a harcostársai között. Mert mi Derkovits elvtársat a szocialista realizmus világszintű képviselőjeként tartjuk számon.

Egymás után végigfutnak a háttérben Derkovits Gyula Dózsa-ciklusának elementáris erejű, valós forradalmi pátozzsal áthatott, a társadalmi igazságtalanságok, az elnyomás és a kizsákmányolás elleni tiltakozást kifejező darabjai. Láthatóvá válik még három további műve: a Világ rendje és A tőke árnyékában, valamint egy tusrajz: az 1930. szeptember 1-jei transzparens középső, rácsot szaggató munkást ábrázoló képe.

VIKI

Bocsásson meg, Szedlacsék elvtárs, szörnyen elfáradtam. Hiába, én se leszek már fiatalabb! Nem tudna nekem idehozni egy széket a temetőirodáról? ... Sajnos rettentően

fájnak a lábaim. A reuma! Az a fránya reuma! A háború előtti penészes lakások örök emléke.

A Pártfunkcionárius intézkedik. Goromba, arrogáns stílusban odaszól a munkásoknak, úgyhogy azok Vikinek is, és neki is hoznak a közeli temetőirodáról egy-egy széket.

PÁRTFUNKCIONÁRIUS *(amint letottyánhat, zsebkendővel törölgeti izzadt homlokát)*Jó, hogy mondta, Derkovits elvtársnő, hogy le kéne ülnünk. Rám is rám fér már egy kis pihenés. Amit én szaladgálok! Amit én lótok-futok! Na, azt nem sokan csinálnák utánam! ... De hát a jó ügyekért, s ez, a mártírok méltó nyughelyen való eltemetése jó ügy, az ember mindenre kész. Kileheli akár a lelkét is.

Viki is piheg. Kifújja magát. Egy ideig nézelődik, nézi a körülötte folyó, továbbra is inkább csak tessék-lássék végzett munkát, aztán megszólal.

VIKI Tudatában vagyok, nagyon is tudatában, milyen óriási tisztesség az Gyulának, hogy ide, a Munkásmozgalmi Panteonba kerülhet. A legnagyobbak mellé. Köszönöm, hogy a párt nem feledkezett meg róla. Ugyanolyan nagy dolog ez, mint amikor 1948-ban megkapta a Kossuth-díj I. fokozatát Bartók Béla és József Attila mellett... Viszont... Viszont van egy kis gond. Velem mi lesz?

PÁRTFUNKCIONÁRIUS Magával? Magával, Derkovits elvtársnő mi lenne? Majd kijár szépen ide. Majd gyönyörködik a panteonban. Én láttam a tervrajzokat, higgye el, roppant hatásos lesz. Vörös márvány talapzatra helyezik majd rá a karcsú, fekete urnákat a hamvakkal... A férje, Derkovits elvtársnő, pontosabban szólva a férje földi maradványai egy eredeti Zsolnay-urnában lesznek majd elhelyezve. Gondolta volna ezt akkor, amikor meghalt 1934-ben, idestova tizennégy esztendeje? Hogy ilyen páratlan megbecsülésben lesz majd része.

VIKI *(eltöpreng, s a töprengés végeredményeként ezt mondja)* Nem. Nem gondoltam volna. Amikor Gyula meghalt... *(elcsuklik a hangja)* Amikor Gyula meghalt, egy dúsgazdag műgyűjtő havi húsz pengős részletekkel tartozott nekünk egy festményért. Nagy gondban voltam. Honnan teremtem elő a temetési költségeket? Elmentem hát hozzá, s megkértem, legalább ötven pengőt fizessen ki egy összegben. Mire a műgyűjtő így szólt: „– Szégyellje magát

ez az ország, ha Derkovitsot nem tudja közköltségen eltemettetni!" S nem adott egy fillért sem. Hát ilyen ember-ektől függött az életünk akkoriban.

PÁRTFUNKCIONÁRIUS No látja, Derkovits elvtársnő. Ennél jobb példát keresve se lehetne találni, hogy kivilágoljon, mi a különbség a kapitalizmus és a szocializmus között. A kapitalizmusban a pénz volt a legfontosabb. A szocializmusban az ember... „A legfőbb érték az ember” – de hisz tudja... Az EMBER. Nagybetűvel! ... Akkor hát kedves Derkovits elvtársnő magamint özvegy is örömmel veszi, hogy Derkovits elvtárs hamvait ide, a Munkásmozgalmi Panteonba helyez- zük át a művészparcellából?

VIKI Őszinte leszek! Én mindig úgy gondoltam, hogy én és az én Gyulám együtt alusszuk majd örök álmunkat.

PÁRTFUNKCIONÁRIUS Nos, ez nem megy. Ne haragudjon, Derkovits elvtársnő, de ez nem megy. A Munkásmozgalmi Panteon nem a család- i kapcsolatokról, hanem az érdemekről, a pártnak, a népnek tett szolgálatokról szól... Tudjuk, Derkovits elvtársnő, hogy maga méltóélet- és harcostársa volt a férjének, emellett egy szép, megható, a kommunista párthoz való hűségét kellően kidomborító könyvet is írt róla. Ám azért, lássa be, hogy Derkovits elvtárs és a maga érdemei nem összemérhetőek.

VIKI *(lehajtja a fejét, szemérmesen elmorzsol egy könnyet)* Tudom. Tudom... De azért azt is tudni szeretném, hogy velem mi lesz? Velem mit terveznek?

PÁRTFUNKCIONÁRIUS Kiemelt helye lesz magának is. Tudja hol? A Munkásmoz- galmi Parcellának a bejárathoz közeli sétány-részében... Ha tudná, már most milyen túljelentkezés van oda is. Egyesek a fél karukat is odaadnák, hogy odakerülhesse- nek. Ingyen temetés fúvós zenekarral, díszőrséggel, illusztr- is vendégekkel, a pártvezetés tagjaival... Örök időkre szóló végső nyughely... A gondozást: virág, sírkőtisztítás, renoválás, satöbbi, mind a párt finanszírozza.

VIKI *(beleenyugszik)* Jól van. Rendelkezzenek velünk, ahogy jönnek látják... Ha nem is egymás mellett fekszünk majd, azért mégiscsak közel leszek Gyulához.

PÁRTFUNKCIONÁRIUS Akkor hát megegyeztünk? ... Nem mintha szükség lenne a családtagok beleegyezésére a panteonban való eltemet- tetéshez, elvégre azok, akik idekerülnek, éppen azért ke- rülnek ide, mert messze túlláttak családon: férjen, feleségen, gyereken, és a népnek, a kommunizmusnak, egy

igazságosabb társadalom felépítésének szentelték életüket. De azért tudja, Derkovits elvtársnő, én mindig arra törekszem, hogy a családdal is megértessem, miért jó ez nekik is.

Mindketten kitikkadtak a nyári melegben. A Pártfunkcionárius vizet hozat a munkásokkal. Ugyanolyan durva, lekezelő velük, mint az előbb, amikor széket kért.

VIKI Annyit áruljon még el, Szedlacsek elvtárs, hogy pontosan hova, ki mellé kerül majd a férjem. Olvastam az újságban, hogy a munkásmozgalom legkiemelkedőbb személyiségei a mauzóleum felső szintjén lesznek majd elhelyezve. Akik pedig csak szimpla kiemelkedő személyiségek voltak, azoknak az urnája az alsó szintre kerül... Remélem, hogy Gyula a felső szinten kap majd helyet.

PÁRTFUNKCIONÁRIUS A felső szinten kapna helyet, nem is kérdéses, ha nem lenne vele egy kis probléma.

VIKI *(megijed)* Probléma? Miféle probléma? Miféle probléma lehet az én Gyulámmal?

PÁRTFUNKCIONÁRIUS Nézze, Derkovits elvtársnő! Mi...*(úgy ejti ki a „mi” szót, hogy érteni lehessen belőle: a Pártot érti alatta)*, mi nem vagyunk prűdök. Mi tudomásul vesszük, hogy az embereknek nemcsak tudatuk van, hanem van testük is. Nekem is van testem. *(magára mutat)* Magának is van teste, kedves elvtársnő. *(Vikire mutat)* Még Lenin elvtársnak is volt teste, látható is bebalzsamozva, a Lenin-mauzóleumban. És hát adódhatnak helyzetek az életben, amikor ez a test meztelen.

VIKI Adódhatnak.

PÁRTFUNKCIONÁRIUS Nekünk még az ellen sincs kifogásunk, ha egy művész lefesti ezt a meztelen testet. Elvégre nem festhet mindig állig begombolkozott traktoroslányokat, kalauznőket. De... de *(emeli fel a mutatóujját)* mindezt erkölcsösen tegye! Nem mondom mindjárt, hogy a szocialista erkölcs szerint, mert ahhoz ugye majd fokozatosan kell fölnőni. De erkölcsösen. Ennyit elvárhatunk. Nem?

VIKI *(egész halkán)* Igen.

PÁRTFUNKCIONÁRIUS *(felpattan a székről és felordít)* Mondja! Mondja hát meg nekem, hogy akkor Derkovits elvtárs miért festett olyan ocsmány, hányadék képeket is, amelyeket a múzeumok raktáraiban kell rejtegetni a nagyközönség elől? Miért?

VIKI *(elpirul)* A szükség vitte rá szegény Gyulát, hogy erotikus rajzokat csináljon.

PÁRTFUNKCIONÁRIUS Erotikus?! Még hogy erotikus?! Pornográf! Nevezzük nevén a gyereket.

A háttérben megjelenik egy kis ízelítő a Pandämonium-album képeiből.

PÁRTFUNKCIONÁRIUS Böhöm nagy nemi szervek, melyek nedveket buzognak?! Pisilő lány?! Egy nő hátsóját nyalogató kutya?! Csoportszex, ahol mindenki leszop vagy kinyal mindenkit, mert hát tisztesség ne essen szólván, ez a helyzet. Valóságos orgia! Orgia – egy munkásfestőtől?! Hogy magyarázzuk ezt meg a tömegeknek? Mondjuk azt nekik, hogy csak a házastársukkal, mikor látják: mással is lehet? *(ő is feláll a székről)* Esküszöm magának, hogy a férjemnek legalább úgy forgott a gyomra attól, amit festenie, rajzolnia kellett a megélhetés kedvéért, a megrendelők kérésére, mint ahogy magának forog a gyomra.

PÁRTFUNKCIONÁRIUS És én ezt el is higgyem? Nagyon olyan hatást tesznek, mintha az, aki festette őket, élvezte is volna.

VIKI *(feldúltan, elfülő hangon magyarázkodik; csaknem ugyanúgy izgalomba jön, mint hajdan, a kilakoltatásukkor, amikor a férje védelmében rátámadt a rendőrökre)* Amikor Derkó, azaz hogy Gyula ezeket készítette, még fiatal lány voltam és meglátogattam a lakásán ... nem, nem azért, amit maga gondol, hanem azért, hogy segítek neki a háztartásban. Belépek a szobába... Az ágyon kiterítve rajzok, odamegyek, látom, mit ábrázolnak. Meglepetten akarok kimenni, kezem már a kilincsen, de az övé is – belép. „– Milyen rajzok ezek? Hát te ilyesmit elvállalsz?” – támadok neki. Sokáig nem szólt semmit. „– Azt hiszed, nekem nincs elegendő ezekből a klozet-izékből? Ez nem művészet... Ne is beszéljünk róla!” – kérte és az egészet letakarta pokróccal.

A Pártfunkcionárius érzi, hogy az asszony ezek után már teljesen a markában van. Zsarolható. Semmire se fog nemet mondani.

PÁRTFUNKCIONÁRIUS A férje letakarta őket pokróccal. Mi is letakarjuk... Hajlandóak vagyunk fátylat borítani rájuk. Akár meg is semmisíthetnénk mindet. De egyelőre ezt nem tesszük. Csak

annyit teszünk, hogy nem állítjuk ki őket nyilvánosan, nem reprodukáljuk a Derkovits-összesben.

VIKI

(hálásan) Köszönöm, Szedlacsék elvtárs. Gyula... Gyula csak azért ment bele a Pandämonium-album elkészítésébe, mert néha még kenyérre se futotta neki. Koplalt. Éhezett. Hadd idézzek egy verséből, mert ha nagyon fáj neki valami, akkor a fájdalmát versekbe öntötte. „Kipp, kopp, kopik az állad, pedig csak ajkaid rágod... Nem tudod, ember vagy-e vagy pedig már állat... Jobb, jobb, ha állat vagy, vadállat, ki tép, marcangol, de éhen nem halhat. De neked, embernek kell látnod kövér, jóltáplált pofákat és érezned, hogy üresen kóvályog a beled. Króó, króó, szabad vagy nem szabad, beleid morognak.” ... Láthatja, Szedlacsék elvtárs ebből is, hogy a nyomor, a Horthy-korszak retentő nyomora volt az oka mindennek.

PÁRTFUNKCIONÁRIUS

(átkarolja Vikit) Ha meg kell bocsátani, akkor a Párt meg tud bocsátani... Derkovits elvtársat mi ennek a... ennek az erkölcsi botlásnak a tudatában hozatjuk ide, a Munkásmozgalmi Panteonba, s vállalunk vele közösséget... Olyan helyre fogjuk elhelyezni őt a panteonon belül, amely az összes körülmény mérlegelésével kifejezi, mit tartunk róla... Remélem, egyetért, elvtársnő. Remélem, méltányosnak tartja a hozzáállásunkat... Cserébe persze lesz egy aprócska kérésünk.

VIKI

Úgy mint?

PÁRTFUNKCIONÁRIUS

Szándékunkban áll, hogy újra kiadjuk a férjéről írt életrajzát. Egy helyen azonban föltétlenül módosításra szorul. Oldalszámot nem tudok mondani, gondolom így is ki tudja majd keresni, amit kifogásolok. Valahol a végfele azt írja, hogy Derkovits elvtárs nagyon tisztelte Rákosi Mátyást. Szerintem Rákosit kihagyhatná az új kiadásból.

VIKI

(szolgálatkész) Esetleg írjam be, hogy Kádár elvtársat tisztelte?

PÁRTFUNKCIONÁRIUS

Hova gondol? Kádár elvtárs akkor még nagyon fiatal volt. Kilógna a lóláb.

A Pártfunkcionárius rendbe hozza magát: megigazítja nadrágját, zakóját.

PÁRTFUNKCIONÁRIUS

Most már menjünk, Derkovits elvtársnő! Hisz már mindent megbeszéltünk és hát hamarosan zár is a temető. Gondolom, maga se szeretne itt ragadni. Ezzel az egyébként illusztris társasággal együtt éjszakázni.

gyakorlati ismeretekből, mint amiért még csak meg se kísérli, hogy végigmenjen a gerendán, vagy pedig átugorja az akármilyen alacsonyra feltett magasugró léceit.

APA

Nahát, ezt biztos nem tőlem örökölte. Én egyes-egyedül, mesterember segítsége nélkül csináltam meg a spájz polcait! Én átúsztam a Balatont, én lovagolni is tudtam és én játszottam a veszprémi Schönhercz FC-ben, az NB III-ban! Egyszer majdnem felkerültünk az NB II-be!

Az Apa beleesik a saját maga által állított csapdába. Lánya előveszi a festékkészletét s a zsírkrétáit a fiókból és több rajzlapot tesz le eléje az asztalra.

LAJTA ERIKA

Tóni bácsi, a rajztanár azt mondta, hogy ismer téged személyesen, tudja, hogy ott dolgozol a tanácsnál, s nem akarja lerontani a bizonyítványomat... Megígérte, hogy ad egy négyest vagy ötöst, ha a következő órára beviszek neki egy szabadon választott témájú rajzot. Mondjuk, lerajzolok egy virágot. Vagy lerajzolok egy őszi erdőt... Mondtam Tóni bácsinak, hogy megpróbálok. Úgyis, apuka, te jól tudsz természet után rajzolni...

APA

(nem először környékezik meg hasonló kérésekkel, ezért csak tessék-lássék tiltakozik) Na nem, nem! Mindennek van háttára. Szerintem egy virágot, mondjuk egy tulipánt, még te is le tudsz rajzolni.

LAJTA ERIKA

(hízkeledően a nyakába ugrik) Most miért vagy ilyen, apuka? Te vagy a legjobb rajzoló a családban.

Az Apa az Anyára néz, nem bírhatja-e ki ez alól a feladat alól. Ám amikor látja felesége arcán, hogy nem, megadóan a kezébe vesz egy zsírkrétát és rajzolni kezd. Pillanatokon belül egy egész szép kis pasztell skiccel fel. Lánya szakértő szemmel vizsgálhatja.

LAJTA ERIKA

Nem. Nem. Ez nem lesz jó, apuka! *(széttépi apja első rajzát és a földre dobja)* Gondolkozz csak egy kicsit! ... Egy ilyen túl jól sikerült rajzzal nem megyünk semmire. Erről ordít, hogy nem én csináltam. Olyat rajzolj, ami csak egy kicsit jobb annál, mint amit én tudnék csinálni, mert ha sokkal jobb, akkor azonnal lebukunk, hogy csaltunk.

APA

Te aztán rafinált vagy! Nő ízig-veéig... Ha nem ismernélek, azt mondanám: lám, lám, miből lesz a cserebogár.

LAJTA ERIKA

Rajzolj csak kedved szerint. Dobj össze öt-hat rajzot. Aztán majd anyuka és én eldöntjük, melyik a leggyengébb, s azt adom be a rajztanárnak.

Az Apa szakmányban gyártani kezdi a zsírkrétával készült rajzokat. Megjön a kedve. Vízet hoz egy pohárban és az ecsettel merész kalandra hívja a vízfesték zöldjeit, kékjeit, liláit.

- APA *(közben már csak a tisztesség kedvéért is méltatlankodik egy kicsit)* Hát ilyen nálunk nem fordulhatott volna elő! Hogy helyettem az apám csinálja meg a házi feladatot.
- LAJTA ERIKA *(az apja ölébe bújik, és összevissza csókolja)* Hát persze, hogy nem fordulhatott volna elő, apuka. Te ügyes voltál. Én meg ügyetlen vagyok. Ilyen egyszerű!
- APA De mi lesz majd akkor, ha én már nem leszek? Ki fogja helyettesíteni az ilyesmiket megcsinálni?
- LAJTA ERIKA Majd találok egy férfit... Egy balekot... Egy palimadarat... *(felnevet)* Na nem ám, nem! Nem akarom én mások vérért szívni, nem akarok én idegen tollakkal ékeskedni. Rajzból például elvállaltam jövő hétre egy kiselőadást. Derkovits Gyuláról. Ha megtartom a kiselőadást, akkor kapok egy ötöst, s év végén akár még négyes is lehetek a korábbi egyesek ellenére.
- ANYA Derkovits Gyula? Miért éppen Derkovits Gyulát választottad?
- LAJTA ERIKA Nem választottam. Egyedül Derkovits Gyula maradt, mert a többiek Picassót és Munkácsy Mihályt már lestopolták előttem... De egyébként is Picassót én utálok. A sulis falam tele van az ő kétfejű nőivel, meg egyéb deformált alakjaival. Bikák. Kentaurok. Brr! ... Ez a Derkovits Picassónál százszor jobb... A rajztanár vetített nekünk néhány diát a dolgairól, s volt egy ökrösszekeret ábrázoló festménye, ami egész bejött nekem. De a többieknek is. Irtó klassz.

Felvillan az Igásfogat című kép.

- APA Örömmel hallom, hogy kiselőadást vállaltál. Azt egyedül is meg tudod csinálni, nem?
- LAJTA ERIKA Hát azért nem egészen... Tóni bácsi kérte, hogy mindenképpen menjek el a Nemzeti Galériába, megnézni Derkovits képeit, s ha vannak képeslapok a munkáiról, akkor hozzák belőlük az osztálynak.
- ANYA *(már szervez; szervezi az ő kis családját)* A legjobb az lesz, ha szombaton mentek majd el a múzeumba. Vasárnap hatalmas tömeg szokott lenni.

- APA Ez a többes szám engem fed?
- ANYA Ki más? Felteszem, nem te akard a hétvégi ebédet megfőzni... Na, ne vágj ilyen savanyú képet! Egyszer kihagyhatjátok az esedékes Újpesti Dózsa meccset.
- APA *(az, hogy nem mehet el kedvenc futballcsapata következő meccsére, igen érzékenyen érinti; fellázad)* Derkovits Gyula...! Derkovits Gyula...! A proletárfestő... Az éhen halt festő... A nyomor ódaköltője... Azaz a pártkreálmány. A felülről ránk erőltetett vátesz. A felfújtt lufi.
- ANYA Gondold meg, miket beszélsz a gyerek előtt. Még majd előadja a bölcselmeidet az iskolában. Te bálnád a legjobbban.
- APA *(megragadja az alkalmat, hogy végre letehesse az ecsetet és a dolga után menjen)* Nem szeretem, amikor pártkatona művészettörténészek mondják meg nekem, mi a szép, és mi a jó. Nem lenne nekem semmi bajom Derkovitscsal, ha nem akarnák ránk tukmálni olyan nagyon. Nem neveznének el róla ösztöndíjat, meg általános iskolát, meg művelődési házat, meg lakótelepet. S miért? Csak mert kommunista volt. És mert éhen halt a Horthy-korszakban... *(a lányára pillant, s hirtelen feltámad benne a pedagógusi véna)* Ezzel persze nem azt akarom mondani, hogy jó volt egy olyan kor, amikor a művészek éhen haltak. Csak azt, hogy pusztán éhenhalással nem lehet bekerülni a művészettörténetbe. A hazaiba talán még igen. A szocialista táborban is méltánylást érdemelhet az elhalálozás illetően módja. De az egyetemes művészettörténet! húhúj! – ott már más szempontok vannak. Nemcsak a pártosság, a munkásmozgalomnak tett szolgálatok, vagy pedig az, hogy az adott művész életében és halálában milyen propagandaérték rejlik... Na, de ezzel be is fejeztem a festést és a rajzolást, helyetted Erika. Szerintem ez a zöldeskék tónusú erdő a leggyengébb mázalmány az összes közül. Erről el lehet hinni, hogy te festetted. Jó esetben kapsz rá egy négyest. Rossz esetben egy hármast. Legrosszabb esetben a rajztanár kiszúrja, hogy a házi feladatot nem először és nem is utoljára a szülő csinálta meg.

A lánya felé nyújtja rajzait, festményeit.

Az többször is átnézi, melyik hogy sikerült. Egyet kiválaszt. A többit szétépti.

LAJTA ERIKA *(tréfásan megfenyegeti az ujjával az apját)* Egyelőre még csak félig teljesítetted szülői kötelességedet, apuka! Készülj a szombatra! Nincs focimeccs. Van: Derkovits Gyula.

HARMADIK JELENET

A háttérben a Munkásmozgalmi Panteonról készült fényképfelvétel.

A pilonok előtt, a hosszú lépcsősor kellős közepén ketten üldögélnek: Derkovitsné, Viki, aki most hajszálpontosan annyi idős – jó harmincas –, mint az első felvonás első jelenetében volt, valamint az immár felnőtt Lajta Erika.

LAJTA ERIKA Segítenie kell nekem, Viki! Segítenie kell meggyőznie a férjét, hogy itt tovább nem maradhat!

VIKI Túlbecsül engem. Én életében se nagyon tudtam Gyulát semmiről se meggyőzni. Halálunkban pedig, tudja jól, elszakadtunk egymástól. Nem engedték, hogy egy sírba kerüljünk. Így aztán nem hinném, hogy túl nagy befolyásom lehetne rá.

LAJTA ERIKA Azért csak próbáljuk meg! Mondtam már magának, Viki: itt hagyni Derkovitsot bűn lenne. Én gyerekkoromtól nagyon tisztellem őt. A gimnáziumban írtam róla egy kiselőadást és dicséretet kaptam rá.

Odamennek a mauzóleum vasajtájához, nagy nehezen kinyitják, s bemennek ketten együtt. Néhány perc múlva már hárman jönnek ki. Velük van Derkovits Gyula is.

DERKOVITS GYULA *(húzódkodva)* Mi ez az egész? Nem értem. Miért akarsz innen, Viki, elvitetni? Hát nem hurcolásztak engem már éppen eleget ide-oda, mint halottat? Három temetésem is volt. Most legyen egy negyedik is, mint József Attilának? ... Még a politikusoknak is általában csak egy-két temetést kell elszenvetniük, pedig hát annak a híre még hozzám is eljutott, hogy azóta, amióta itthagytam a földi árnyékvilágot, Magyarországon már jó néhány gyökeres társadalmi fordulat, s azok kapcsán totális ártértékelés volt.

VIKI Nem én akarlak elvitetni. Hanem néhány, téged nagyra becsülő művész, akik közé ez az írónő, Lajta Erika is tartozik. *(Lajta Erikára mutat.)* Azt mondják, hogy most, hogy a szocializmus összeomlott, téged nem szabad itt, a Munkásmozgalmi Panteonban hagyni.

- LAJTA ERIKA *(buzgón bólogat)* Így van. Pontosan így. A Munkásmozgalmi Panteon ma már nagyon snassz.
- DERKOVITS GYULA Az számít valamit, hogy én mit akarok? Mert nem azt mondom, hogy jól érzem magam itt, de egy kicsit már beleuntam az örökös költözködésbe. Fárasztó. Holtan is.
- LAJTA ERIKA Az ügyét már a kezünkbe vettük. A temető vezetőségéhez intézett kérvényükben kifejtettük: magát, Derkovits úr, ki kell emelni „a kellemetlenné vált kontextus”-ból. Hisz maga több, mint holmi kurzushoz kötött proletárfestő, világviszonylatban is figyelemre méltó alkotásokkal gazdagította a magyar képzőművészetet. Szóval, jogtalanul sajátította ki a párt, meg a mozgalom. Vissza kell hát temetni a korábbi nyughelyére: a művészarcellába.
- DERKOVITS GYULA Az eredeti síromba?
- LAJTA ERIKA Nem az eredeti sírjába. Azt időközben elfoglalta egy matematikus.
- DERKOVITS GYULA Gyönyörű! Márpedig én, ha már valahova, az eredeti helyemre szeretnék visszakerülni.
- VIKI *(közbeszól)* Az, Gyula, amit te az eredeti sírodnak mondasz, igazából nem a legeslegelső, az ős-eredeti sírod volt. Jól tudod, hogy álltunk anyagilag... Pénzhiány miatt először csak az Új Köztemetőben tudtalak eltemettetni. A szegénysoron. A felszabadulás után nyílt csak rá mód, hogy a Kerepesi temető művészarcellájába kerülj. Utóbb aztán, 1959-ben hatalmas megtiszteltetés ért: ünnepélyes keretek között áthelyezték a hamvaikat a Munkásmozgalmi Panteonba. Ez eddig három hely. Három hely, három temetés, amelyeket még én, az özvegy vezényeltem le. *(Ahányszor csak elhangzik a három szó, Viki annyiszor mutat hármat az ujjával.)*
- DERKOVITS GYULA *(morózus hangulatban van, s ezt nem restelli másokkal is éreztetni)* Mint özvegytől egy kicsit megfontoltabb ügyintézést vártam volna el tőled, Viki! Hát hogy nyugodjak így békében? ... Olyan dolgok történnek meg velem még a halálom után is, hogy forognék a síromban, már ha lenne egy normális sírom.
- VIKI Azt mondd, Gyula, hogy nem jól intézkedtem? Pedig én mindig és mindenkor csak a te érdekedet néztem. Ahogy a feleségedként, úgy az özvegyedként is. Csakis akkor temettetelek újra, ha az számodra előrelépést jelentett. „Rangemelkedés”-t. Azt hittem, ezt te is helyeselnéd.

DERKOVITS GYULA Egy biztos: ha én éllek túl, én nem teszek ki hasonló tor-túrának.

Viki ajka megrándul. Elpityeredik.

LAJTA ERIKA Mester! Már meg ne haragudjon, de szerintem Vikinek volt igaza, amikor újra meg újra jobb helyre vitette. Most is hasonló a célunk. Véget értek a pártállami idők. Ideje, hogy újra művészként kezeljék... Megengedi hát, hogy egyfajta szimbolikus gesztusként visszatemessük a mű-vészparcellába?

DERKOVITS GYULA *(habozik)* Nem is tudom. Olyan szép, formatervezett ur-nában vagyok... Viszont ami magát a mauzóleumot mint építményt illeti?! Meg a hozzá tartozó szobrokat, dom-borműveket, bronz reliefeket?! Nézze meg őket! *(mutat elborzadva a háta mögé)* Senki el nem hinné, hogy nekem milyen kínszenvedés nap mint nap látni, hogy ami belő-lem, Derkovits Gyulából sarjadt ki a magyar művészetben: a szocialista realizmus, hogyan silányodott szocreállá. Úgyhogy ilyen szempontból nem is bánám olyan na-gyon, ha egy szép napon jönnének értem a munkások és elvinnének innen.

LAJTA ERIKA *(örvendezik)* Remek! Akkor az átszállítását záros határ-időn belül megszervezzük.

DERKOVITS GYULA Lassan a testtel! Még nem egyeztem bele semmibe. Azt azért tudni szeretném, kicsoda maga, mielőtt csak úgy át-adnám magának szabad felhasználásra a hamvaimat.

Hirtelen újra kinyílik a mauzóleum vasajtaja, s kilép rajta Derkovits Gyula egyik fes-tőtársa: a szintén a panteonban „örök nyugalomra helyezett” Dési Huber István. Szakasztott úgy néz ki, mint a Vörösinges önarcképén. (a színpadon való megjelenését ennek a képnek a felvillanása kíséri)

DÉSI HUBER ISTVÁN *(Derkovitshoz siet, és kitörő örömmel fog vele kezét)* Gyula! Gyula! Hát nem mentél el végleg? Jaj, de jó! Mostanra te vagy már az egyedüli itt, aki feldobod a színvonalat.

DERKOVITS GYULA *(tartja a három lépés távolságot)* Nem sokáig. Visszakerü-lök a művészparcellába.

DÉSI HUBER ISTVÁN Csakugyan? Örölsz, mi?

DERKOVITS GYULA Nem. Nem annyira. Mert ... slusszpoén! ... ha rajtam múlna, akkor az utolsó kívánságom az lenne, hogy ne-gyedszer máshova temessenek újra. Igazából én mindig a

szülővárosomban, Szombathelyen szerettem volna nyugodni. Az édesanyám mellett. De hát ki a fenét érdekel ez? DÉSI HUBER ISTVÁN Ne elégedetlenkedj! Hogy én hogy irigyellek! Ha én is a művészcsoportjába kerülhetnék! Egy művészembernek, egy festőnek ott a megszolgált, kiérdemelt helye... Aztán meg itt, a mauzóleumban egyre feszültebb a hangulat, egyre rosszabb a társaság. Te is tudod... Nem is arról beszélék, hogy egy kicsit sok itt az egy főre jutó tömeggyilkosok száma. Inkább az a baj, hogy azokat, akik egy kicsit is érdemesek közülünk, fogják és „kimentik innen”. Egyiket a másik után. Maradnak a Lenin-fiúk. A vörös terror hőhérlegényei. A későbbi, a hatalomátvétel utáni időkből meg a pöffeszkedő, propagandaszólásokat szajkózó pártfunkcionáriusok... Ó, ha rám is gondolna valaki! De nem fog. *(állapítja meg csüggedten)* Nincs senkim. S veled ellentétben, Gyula, annyira híres se vagyok, hogy az érdemeimre tekintettel szabadítsanak ki innen. Itt fogok hát maradni az idők végezetéig. ... Azazhogy, ha te, Gyula... Ha te, Gyula tenni tudnál valamit az érdekében...

DERKOVITS GYULA Ne haragudj, cimbora, de te is tudod, ugyanúgy, mint én, hogy az égvilágon semmit se tudok tenni.

Dési Huber István mélyet sóhaj. Lassan, szédelegve visszamegy a helyére. A vasajtó nagyot csikordul. Hatalmas dörrenéssel vágódik be utána.

LAJTA ERIKA Ki volt ez? Csak nem Dési Huber István?

DERKOVITS GYULA De bizony ő, szegényfeje.

LAJTA ERIKA *(amint vége van az előbbi intermezzónak, a legkisebb késlekedés nélkül belefog a mondókájába)* Térjünk a tárgyra! Az újratemettetés csak az egyik dolog, ami miatt felvettem magukkal a kapcsolatot, Viki és Gyula. Azért is hívtam magukat ide, hogy az áldásukat, a jóváhagyásukat kérjem. Egy drámát szándékozom írni magukról. Egy drámát az életükről, s most, hogy ismerem, milyen mozgalmas volt a temetésügyi utóéletük, a halálukról is.

DERKOVITS GYULA Hát... Ha valaki, én aztán jól tudom, hogy egy művészt képtelenség eltántorítani a kitűzött céljától. Mégis... Mégis, valóban úgy gondolja, hogy a Derkovits Gyula név olyan jól cseng a 2017-es esztendő Magyarországon? Mert én nem!

Az előző felvonásokban már fel-feltűnt műkereskedők, műgyűjtők szaladnak be a színpadra. Mielőtt leülnének ők is a lépcsőre, összevissza futkosnak, kiabálnak. Meg-erősítik Derkovits véleményét.

MŰKERESKEDŐK ÉS MŰGYŰJTŐK EGYÜTT Inkább Vaszary Jánosról vagy Batthyányi Gyuláról írjon. Sokkal divatosabbak Derkovitsnál. A nagypolgár... Az arisztokrata...

LAJTA ERIKA Engem Derkovits Gyula jobban érdekel. Mi ketten sokban hasonlítunk egymásra. Jellemre. Gondolkodásra.

DERKOVITS GYULA Ezt meg honnan veszi? Kezdjük azon, hogy egyáltalán szereti maga a festményeimet?

LAJTA ERIKA Merhetném azt mondani, hogy nem szeretem?

DERKOVITS GYULA *(gyanakvó; keresztkérdéseket tesz fel)* Melyik a kedvenc festménye tőlem?

LAJTA ERIKA A Vasút mentén.

ELSŐ MŰGYŰJTŐ *(suttogva)* Jó válasz.

Máris ott a kép a vetítőn.

LAJTA ERIKA *(mintha egy iskolai rajzórán felelne, úgy darálja le egy szuszra)* Nagyon egyéni a színvilága. Az ezüst és a hozzá csatlakozó hideg kékeszürkék, melyek körülveszik a tovarobogó mozdony mellett a hajnali ködben munkába siető házaspárt, egy ellenséges külvilágot jeleznek. Az ezt megtörő két, csaknem földszínű emberalak az okkerek, barnák, rózsaszínek visszafogottsága ellenére is kiáltó ellentétként hat. A kép végeredményben valamiféle fájdalomban ringó álomvilág. Ezüstös színek, finom tónusok halk melódiája.

DERKOVITS GYULA *(barátságosabbá válik)* Én is szeretem a Vasút mentén-t. Ez volt az egyetlen munkám, amire életemben díjat kaptam. A múzeum is megvásárolta.

VIKI *(közbeveti)* Ötszázötven pengőért.

DERKOVITS GYULA *(csettint)* Micsoda memória! Egy példás, a háztartásunkban minden fillért megfogó háziasszony memóriája! ... Tényleg ötszázötven pengőt adtak érte. Hogy ma mennyit érhet? Ki tudja? ... Mindig is utáltam az aukciókat. A művészek, a műtárgyak rabszolgavására.

ELSŐ
MŰKERESKEDŐ Ma milliókat ér.
MÁSODIK
MŰKERESKEDŐ Még annál is többet: igazából csak eszmei értéke van.

LAJTA ERIKA

És nemcsak ez az egy, egészen egyéni színvilágú műve van. Ott van még a másik nagy kedvencem, a Híd télen is. Ja, és el ne feledkezzek a Család című képéről!

A szóba került festmények is láthatóvá válnak.

DERKOVITS GYULA Úgy látom, csakugyan ismeri a képeimet... Bevallom, eleinte kissé gyanús volt nekem a maga érdeklődése. Tartottam tőle, hogy kizárólag politikai okokból akar velem foglalkozni. Mert, tudja, áldozata lettem a politikának... Van körülöttem egy hatalmas hallgatás. De van körülöttem valami harsány, vásári csinnadratta is. Nagyon elegendem már abból, hogy ha szóba kerül a nevem, akkor többnyire nem a műveim ugranak be az embereknek, hanem az „éhen halt festő”. Holott minden álszerénység nélkül állítom, hogy én azért nagyobb dolgokat is végrehajtottam életemben annál, mint hogy éhen haltam.

LAJTA ERIKA

(a szemtelenség határát súrolva) Tisztázzuk! Akkor hát nem halt éhen?

DERKOVITS GYULA

Ha akarom, éhen haltam. Ha akarom, nem. Az én legyengült szervezetemmel, az én legyengült általános állapotomban jobb élelmezésre lett volna szükségem. Ez természetesen nem orvosi diagnózis. Csupán a személyes véleményem.

VIKI

Gyula! Hát te is... Te is ezt mondd?

DERKOVITS GYULA

Nem vádaskodni akarok. Csak egy tényről állapítok meg... Mondom, az nagyon nincs az ínyemre, hogy a különböző kisdied politikai játszmákban bizonyos körök adu ásznak használják fel az én éhhalálomat. Arra kellek nekik, hogy a máskülönben általam se imádott Horthy-rendszert lejárássák. Pusztulásra ítélték egy östehetséget. Pusztulásra ítélték egy korszakos zsenit.

VIKI

(átveszi a szót) Ez még csak hagyján! Énszerintem azok még ocsmányabb alakok, akik képesek egész könyveket, egész tanulmányokat szentelni annak, hogy bebizonyítsák, Gyula a közhiedelemmel ellentétben nem halt éhen. Komoly megbecsülésnek örvendett. Szépen keresett. Akár a Rózsadombon is vehetett volna egy csinos kis villát. Az volt csak a pechje, hogy kifogott egy olyan feleséget, aki képtelen volt gazdálkodni... *(ironikus mosollyal önmagára mutat)*

DERKOVITS GYULA *(csittásképpen a felesége vállára teszi a kezét)* Ne húzd fel így magad, Viki! Hidd el, csak pár agyalágyult van, aki téged okol. A legtöbben tanúkat ráncigálnak elő, állítólagos barátokat, ismerősöket, hogy igazolják: az alapprobléma az én összeférhetetlen természetem volt. Sőt, egyesek attól se riadnak vissza, hogy komplett futóbolondnak állítsanak be. Szó szerinti idézet egy neves művészettörténésztől: „mivel Derkovits azt hitte, hogy agitáló céljától eltéríti, ha a polgári jólét enyhét adó berkeibe vonul, mesterségesen nyomorgott, hogy élete és művészete egybehangozzék.”

VIKI Még hogy mesterségesen nyomorgtunk?! Jó vice! Elhisz egy ilyen szemenszedett hazugságot, Erika? ... Nem kellett nekünk mesterségesen nyomorognunk! Mindennapos vendég volt nálunk az inség... Nézzék csak meg a férjem életművét! Osztrigákat, rákokat látnak a festményein, mint egynémely németalföldi mester csendéletein? Ugye nem. Három Halas csendéletet is festett. Miért? Mert egyszer-egyszer, ha nem virsli, akkor valami nyiszlett kis kezeg került az asztalunkra.

Felvetül a falra a Halas csendélet mindhárom verziója.

DERKOVITS GYULA Különben...! *(húzza el a száját gúnyosan)* Azt kell mondjam, hogy a halálommal kapcsolatos legeslegújabb összeküvés-elméletek még nekem, magamnak is derűs perceket szereznek... Ezek szerint a kommunista párt, az elvtársaim voltak azok, aki miatt meg kellett halnom. Ők ugyebár rászedtek, a tehetséggel visszaéltek. A sztori a következő: a párt a harmincas években megkért, hogy vegyek ki a Hunyadi téren egy lakást. Úgy tettem, ahogy mondták, azt hittem, segíteni akarnak rajtam. De nem erről volt szó. Arra ment ki a játék, hogy ők feltűnés nélkül találkozhassanak nálam. Pártösszejöveletek színhelye lett a lakás, melyben rendszeresen megfordult Lukács György, Sallai Imre, Révai József. A rendőrség hamar kiszúrta a konspirációt, s figyelni kezdte, ki jön, ki megy. A főemberek látták, baj van, elmaradtak, s nem is üzentek többé. Közben nekem elfogyott a pénzem, nem tudtam továbbfizetni a lakbért. Azt hittem, a párt vezetői, néhányan bankárok, dúsgazdag üzletemberek fiai majd kimentenek a bajból. Nem így lett. Hagyták, hogy kilakoltassanak. Aho-

gyan hagyták utóbb azt is, hogy éhen haljak. Ami azt jelenti, hogy megöltek.

MŰKERESKEDŐK ÉS
MŰGYŰJTŐK
EGYÜTT

Ebben van valami. Inkább ők, az elvbarátai ölték meg, mint mi.

LAJTA ERIKA

(be akarja végre fejezni ezt a témát) Látom, ez egy nagyon kényes, heves indulatokat, komoly vitákat kiváltó kérdés. Ígérem, diplomatikusan kezelem. Az én drámámban a lehető legvisszafogottabb, szinte csak jelzésszerű lesz az éhenhalási jelenet. *(Derkovitshez fordul)* Hanem hadd kérjek magától valamit, mester! Ugye ír nekem néhány sort, amelyben a színházak figyelmébe ajánlja a magáról készülő drámámat?

DERKOVITS GYULA

Van papírja?

LAJTA ERIKA

Van, persze. *(a táskájában lévő műanyag-mappából kivész egy üres papírt, s átadja)*

DERKOVITS GYULA

És tolla is van?

LAJTA ERIKA

Az is van. *(a tollát is átnyújtja)*

DERKOVITS GYULA

No, és alátét? Alátétje is van?

LAJTA ERIKA

Alátétnek megteszi ez a mappa. *(a mappát úgyszintén Derkovits kezébe nyomja)*

DERKOVITS GYULA

Ha egy festőnek van papírja, van tolla és még kemény alátétje is, amin rajzoljon, akkor nincs az az isten, hogy ezeket a mindennél becsebb kincseket ajánlások írogatására fecsérelje el... Ajánlást egyébként elvi okokból se szívesen adnék, mert az ajánlást és a protekciót csak egy paraszthajszál választja el egymástól. Írjon valami olyan jót, hogy az maga ajánlja magát.

Lajta Erika megsértődik.

LAJTA ERIKA

Mindenki nem lehet zseni. Mint maga.

DERKOVITS GYULA

Ne durcáskodjon! ... Maga sokat foglalkozott velem. Maga komolyan tanulmányozta a munkásságomat. Megszoktam az életben, hogy mindenért meg kell fizetnem, semmit se kapok ingyen. Festők között általános szokás az, hogy rajzokkal, festményekkel fizetnek. Úgy döntöttem, lerajzolom magát, Erika... Fordítsa csak balra az arcát! Jól sejtettem. Az a jobbik, karakteresebbik profilja.

Lajta Erika először gyerekesen ujjongni kezd, ám hamarosan lelkesedését veszti.

LAJTA ERIKA
MŰKERESKEDŐK ÉS
MŰGYŰJTŐK
EGYÜTT
LAJTA ERIKA

De milyen leszek én azon a rajzon?

Hjjaj! Ne is kérdezze!

Pont ettől félek... Tudják... Tudja, mester, én elég hiú vagyok. Nem mondom, ha Renoir rajzolna vagy festene le, arra nem mondanék nemet.

Derkovits kezében megáll a toll. Szúróssá válik a pillantása.

LAJTA ERIKA

Itt most nem arról van szó, hogy kit tartok nagyobb festőnek, meg kit nem. Csak arról a tapasztalati tényről beszélek, hogy Renoir festményein a legcsúnyább nők is jól néznek ki *(pár illusztráció villan fel a háttérben ezen állítás igazolásaként)*, míg mondjuk Cézanne-nál minden nő úgy fest, mintha a saját öreganyja volna. *(újabb illusztrációk)* *(kaján arckifejezést vág)* Szóval, maga szerint Gyula, aki a munkásokból mindig kihozta a maximumot, képtelen megragadni a női szépséget?

VIKI

LAJTA ERIKA

Tisztesség ne essék szólván, Viki, de az a kép, amin a férje piros blúzban és kék sapkában örökítette meg, hát... Hát az minden, csak nem szép. Malacszerűen aprók rajta a szemei, durvák az arcvonásai, s az orra se szépívű. Inkább krumpliorr. Életben... akarom mondani a valóságban sokkal csinosabb.

ELSŐ MŰGYŰJTŐ

(tudálékosan hozzát teszi) Néhány éve a Kieselsbach Galériában egész olcsón vesztegették ezt a portrét, potom 1 200 000 forint volt a kikiáltási ára.

MÁSODIK
MŰGYŰJTŐ
HARMADIK
MŰGYŰJTŐ

Mégse vette meg a kutya se.

Ki a fene tenne ki egy ilyen rondaságot a falára? Ha csak nem egy múzeum.

A szóban forgó kép is látható válik.

DERKOVITS GYULA

(úgy nevet, hogy a könnyei is potyognak) Köztünk legyen szólván, annak idején Viki se egykönnyen barátkozott meg ezzel a portréjával. Ő se találta magát rajta elég vonzónak.

VIKI

(kacér mosollyal, évődve jegyzi meg) Vaszarynál klasszisokkal jobb nő voltam. Ezt neked is el kell ismerned!

DERKOVITS GYULA Már megint Vaszaryt emlegeted? *(újra Lajta Erikára néz)*
Akkor hát, Erika? Belevág? Vagy fél, hogy magáról is va-
lami hasonlót rajzolok?

LAJTA ERIKA Maga szerint nincs meg az okom rá, hogy féljek?

DERKOVITS GYULA *(kacsint egyet)* Dehogynincs! ... De tudja mit? Legyen
merész! Vállalja a kockázatot, hogy mit látok meg magá-
ban, mit hozok ki magából. Cserébe én is vállalom a koc-
kázatot, pedig nekem is már előre fáj a fejem amiatt, miket
irkál majd össze rólam abban a bizonyos, beigért drámá-
ban.

*A korábbi, Munkásmozgalmi Panteonos háttér eltűnik. Fehér, semleges háttérre „tisztul ki”
Derkovits Gyula, a művész és Lajta Erika, a modell a színpad előterébe lépnek.
Derkovits beállítja a pózt. Lajta Erika pedig szófogadóan belemerevedik az adott
pózba. Derkovits megnyalja a szája szélét, összehunyorítja a szemét, aztán gyors tollvo-
násokkal skiccelni kezd.*

Függöny.

T Ö N K Ö L J Ó Z S E F

Vasi szekerezés Weöressel

Csehimindszent, Csöngé, Kám,
szekerezünk taligán,

Bokodpuszta, Borgáta,
oda leszek bezárva,

Bejcgertyános, Csipkerek,
hátrakötik kezemet,

mit sem láttam idáig,
Nádasd, Csörötnek, Csánig,

Csénye, Pecöl, Nagygeresd,
béka vartyog, ne keresd!

Gérce, Sitke, Egervölgy,
száz szál rózsza meg egy hölgy,

Rábahidvég, Kenyeri,
táncol Musatics Teri,

Dozmat, Kenéz, Nagytílaj,
ajtót dönget hóvihar,

megyek magam is mennybe,
Ispánk, Döbörhegy, Zsennye,

Dömölk, Rum, Csempeszkopács,
üveges hintóm bogáncs,

Bozsok, Bögöt, Bögöte,
kehely a lábad köze,

Karakó, Halogy, Zsédény,
ott túl, sok tüneményen,

Sótony, Nyögér, Ikervár,
gyertyás szarvas körbe jár.

W. S. úr írott képei

Mint hajamból a tél, zúgva kirajzanak a húsvéti méhek,
szárnyak, kaptárak élnek a fényben, dombok között,
források vizében hajlítják napsütésbe az erdőt,
még van idő, hogy végignézzek a Ság szőlőin,
egész fejemmel a bazalt repedésein, van időm még,
oszlik a pára, kifordított égbe világít a Trianoni kereszt,
úgy szeretlek, mint a leszálló sötétség hegyláncát,
partokon és mágneses szigeteken árnyként átsuhanó
lomha domolykók nyomát,
pecsétviasz-gombák gesztenyevörös kérgét,
kutyatej koronájáról felszököső szöcskéket,
mezsgyemozdító vacsoracsillag tájában az otellót,
versed törvényét, miközben a madár rügybe csíp,
megtalálja a drótkalászos kaput, a mérhetetlen időt,
az őrző pásztorokat, botokat, nyikorduló szekereket,
dübörgő paták, fürgeteg dobbanások, nedvek, jelek,
érett gabonaföldeket borzolnak fekete-sereg rigók,
délutáni villámlásban dőlnek ki sisteregve a fázó fák,
magok szikráznak a lében, daráló hatalmas fogán,
átlátszóvá válnak és mindenki az ajtó előtt ül,
úgy szeretlek, mint a búzaskörte húzában
duruzsoló méheket, levegőben nyüzsögve, habokon,
bomlott hajjal, erjesztő kád nyálán, zománcos vödron, tőtikén, csöngői lányok
zászlóját a körmenet útján,
elképelem, hogy fölemelik az égig, ahol hetvenöt éve
ugyanaz a hó, dombjaira egy rostafelhő rúdja mered, elképelem, hogy itt vagy, itt
maradsz,
sűrű fűszálakkal, templomtér balzsamos csöndjével,
sose gyógyuló régi sebekkel, írott képeiddel,
hazatérsz estére, estére, mindig a vesztesekkel,
akikben magasra csap egy magányos sirály,
mintha ettől könnyebb lenne nekem majd az éjszaka,
ami porcelán-pajtákkal körülveszi ezt a lakótelepet,
pedig épp nehezebb, nem is látom: virrad, reggeledik,
rétekre, erdőkre emlékszem, ablak üvegcsőrére,
ahogy lassan lengeti
a szememre kövesedő jeget, a kidobott kenyérdarabot.

Szőlőhegyi ének

menny mesze loccsan, múlik a nyár
rozmaryng hajlik, veled talál

hegybírók érkeznek, mind vakok
hőbérek, poharak: szálljatok!

gazdák ködlenek háncs-cipőben
nem egy házban, csak egy időben

nem egy pincében, talán százban
elmosódunk szél homályában

borát az ember visszakapja
ahány ablak: hordó néz ki rajta

Az üres ház

Ahogy felszáll a köd, ahogy az udvart emeli, a kazlat,
a varjúszárnyakat, a fehér kecskéket, fehér ludakat,
a menny öreg temetőjének behavazott lombját,
érkezünk, mint az őszi vadszőlőlevél,
arcunkat teleirkálja a kiöntött szürke kályhahamu,
azt hinnénk talán, hogy kitört egy vulkán,
fél méterre a kerítés léceihez támasztott lapáttól,
messziről-messziről érkező szekerek csikordulnak,
hallani, ahogy a szobában zene lesz,
és elcsendesül lassan a rádió,
haza nem jutunk megint, összekuszálva az utak,
a lépcsőkorkorlátnál repkény hullámszik reggel,
el akarja mesélni az életünket, széthasadt tüdőnket,
tehenek lábát a vályúnál, orruk vékony nyálcsipkét,
száll a korom, s azt siratjuk, ami nincs már nekünk,
vasmozsár, veranda, ahová odasüt a nap,
talán már más időket élünk, talán senki nem üzen,
az üres ház minden ajtaja tárva-nyitva,
tűhegy-filcek, szignó-tollak, Hardtmuth ceruzák,

összekarcolt lemezek és könyvek a padlón, Omega,
Herb Alpert, Radnóti Miklós, Gáti József, Latinovits,
ott lenn, a szép földben Ady, Arany, Vajda János,
harang-nézésű Weöres, lüktetésben, kondulásban,
bozonttal buggyanó Juhász Ferenc,
habzó lósörény-örvényben tölgyfa-fiú, Nagy László,
alvó-öltönyben, a sovány homokban Csoóri Sándor,
micsoda helyre vonulunk mi le,
micsoda villany ég? elfüggönyözi felemelt kezünket,
szakállas sas-szemhéjunkat a hóba rántja,
ott vagyunk, ahol hinni lehet a megváltásban,
mire megérkezik a köd, minden néma már, a füst is,
az elpusztult kagylók és a szarvasbogarak,
a farkas-sem-járta erdő s a hegy alatt a pernye-folyó.

A szégyenfa gyökere

DÖBRENTAI KORNÉLLAL BESZÉLGET

DOMONKOS LÁSZLÓ

Pályád indulását nem kísérte zajos botrány, mint mondjuk Utassy Józsefét vagy – hogy ne csak költőt emlegessünk – Zám Tiborét, Ördög Szilveszterét. Úgynevezett fiatal költőként sem tartoztál – jó darabig – a „balhész” alkotók közé... Azután sok minden változni kezdett körülöttünk, a politikai körülmények, a szókimondási lehetőségek, maga az irodalom is. És kényszerűen mindenkiről kiderült, hol áll valójában...

Nálam másról volt szó, azt hiszem. Alapjaiban meghatározó volt a származásom. A családom katonatiszti múltja kisgyerekkoromtól rányomta a bélyegét mindenre. Már az óvodába is csak protekcióval vettek föl... Így voltunk számon tartva. Nem lehettem „balhész”, mert ez a szó szoros értelmében életveszélyt jelentett. Az lett volna jó, ha nem is léteznék. Én sem... Tény, hogy mindenféle helyzetben visszaszorultam, pardon, szisztematikusan nem engedtek helyzetbe kerülni. Ezért nem lehettem például erdész, nem kerülhettem egyetemre. Akkor még hatályban volt az osztályidegenek gyermekeinek továbbtanulására vonatkozó tiltó törvény. Az elzártság meglehetősen fősvényen kifundált „gyalogjövőt” kínált mindenkinek. Olyan beszorítottság, derékig földbeásottság volt ez, ami napról-napra jelezte, hogy ezt a bélyeget nem lehet lemosni... Utassy, de akár Zám vagy Ördög valamiképpen jobban számíthatott „a mi kutyánk kölykének” – én meg végképp nem. Annyira nem voltam az, hogy ha nem írok semmit, akkor is legalább akkora a billog rajtam, mint Utassy Dzsón lett a Zúg március... Tegyük hozzá, én 1946-ban születtem, hendikeppel indultam. Az említettek akkor már egyetemre jártak, tanári oklevelet szereztek, közel kerültek az irodalomhoz, amikor én még az Isten háta mögötti Steinmetz Miklós Gimnáziumban koptattam a padot. (Mellesleg Steinmetz a Vörös Hadsereg parlamentere volt, akit Vécshátárában az oroszok lőttek le, de a németekre fogták.) Egyébként elég nagy feltűnést keltett legelső megjelenésem, 1967-ben az Éhesek című vers; majd 1972-ben, sok gátló kísérlet után következett a legelső kötetem, A Skorpió jegyében. Édesanyám, aki mégiscsak egy Ludovikás ezredes lánya volt, nem győzött figyelmeztetni, Kornélkám, vigyázz, tudod, hogy apád, nagyapád, a rokonok...

Emlékszem, nagyapóék éppen tarokkoznak a nagy diófa alatt, amikor befut a helyi párttitkár. Hozta megmutatni a heti jelentést. Pihenj, vetette oda nagyapám a svájcisapkáját gyűrögető embernek. Hamar átfutotta a családról szóló politikai összszegzést, jóváhagyólag bólintott, a tartalom minősítésére szót nem vesztegetett, csak annyit mondott: „Csak így tovább az osztályharcos úton, de emellett jobban ügyeljen

a helyesírásra. Például a mellyel, két lly-nal írandó. Köszönöm, elmehet.” Ennek ellenére nem óvatoskodtam különösebbképpen, de annyi tény, hogy a költészetben véltem megtalálni azokat a kimondási lehetőségeket, amelyek közül egy-kettő talán már A Skorpió jegyében-kötetben is látszott, például a Nagy Lászlónak ajánlott Tenger című versben, a Barokk misében, a Katedrálisban megidézve Dózsa György lázadó szellemét. E körbe kívánczok az Oltár és Meztelenül című költemény, meg maga a címadó vers, A Skorpió jegyében is. A Kortársnál Kovács Sándor Iván szolt az Egy szülősgazdára című versem kapcsán, hogy csak vigyázzak a géppuska meg a Don emlegetésével – akkor még ilyesmik is feltűntek... Azután az Aradi ősz („bitófamankóidon hová igyekszel, ország?”), amiből már komolyabb ügy, figyelmeztetés kerekedett. A mi „fajtánkbélit”, amíg lehetett, izolálták. Egyfajta csendes, ám annál adázabban fojtogató negligálás volt az osztályrészem.

Eleve reménytelenek ítélték, a származásod miatt?

Alighanem igen. Úgy gondolom, velem kapcsolatosan soha egy pillanatig sem ringatták magukat abba az illúzióba, hogy ha eredendően nem is vagyok, de valaha is az ő kutyájuk kölyke lehetek... Történelmi-politikai bosszú volt, persze: lumpenproletariátust akartak csinálni az úgynevezett x-es származásúakból, a „deklaszált elemekből”... A három alap-ellenség: az egykori ludovikás tisztikar, rájuk a Tanácsköztársaság alatti ellenforradalom miatt különösen vicsorítottak, azután az úgynevezett klerikális reakció, vagyis az egyház, és a birtokos parasztság, a „kulákok”. Mi tudta az embert erősíteni ilyen helyzetben? Például, hogy Kiss Ferenc azt mondta rám húszéves koromban: íme, nemzedéke egyik legtehetségesebb költője, amit el is hittem ott és akkor. Nagy László és Kormos István barátsága, biztatásai... Persze nagyon-nagyon nehéz volt.

Közben hajóztam is – h., azaz „hosszújártú” tengerészkapitány nagybátyám háború előttről megmaradt kapcsolatai révén kerültem a Detert-hez, vagyis a Duna Tengerhajózási Rt-hez –, sokszor nem is voltam Magyarországon. Nem akarták kiadni az első kötetemet a Kormos-féle Kosmosz könyvek-sorozatban. Kormos erre állítólag azt mondta, ha nem adják ki, akkor ő harminc év szolgálat után veszi a kalapját... ennek súlya volt. Kiadták... Végül is én hálás vagyok mindazoknak, akik le akartak nyomni a jég alá. Mert így vagy úgy, de mindig felszínre kellett törnöm, meg kell mutatnom magamat. Végül is nem tudták elvenni az ember belső erejét. Már a bennem rendületlenül bízó nagy talentumok miatt is végig kellett csinálni. Vagy kitartasz, vagy elveszel végleg az időben.

Mikor a konkrét lehetőségek terén nagyobb távlatok kezdtek nyíltni, a nyolcvanas évek második felében: hogyan változott meg a légkör körülötted?

Az én helyzetemből nem nagyon látszott, hogy különösebben változott volna... Ahogy nyíltak meg a távlatok, úgy növekedett viszont az alkotókedv s az erő... Talán, mert sok régebbi keletű dolog eszembe jutott akkor, mint ahogy máig nem felejtetem el... például azt, hogy meglehet, nem én voltam az egyedüli, akiről azt írták – a Népszabadságban, meg a Népszavában is – hogy a Döbrentei-féle magatartás nem illik bele szocialista társadalmunkba... Hát ha akkor, 1976 táján, 30 évesen, már meg-

jelent kötet után, valakiről a Népszabadságban írtak – meghozza maga Rényi Péter, a főszerkesztő-helyettes –: az kész. Akkoriban ez fölért egy politikai följelentéssel. Teljesen magamba hulltam... Bementem a Hungáriába, ott ül Csurka, Zelk Zoli bácsival. Látják, rettenetesen el vagyok szontyolodva. Hát mi van, Kornél? Mondom. Csurka, szokása szerint: ”hő-hő” – höcögve nevet, azután odaszól Zoli bácsinak: „úgy látszik, mégiscsak költő született...” Persze, a költészet hatalmának mineműségéről másféle élmények is meggyőztek.

Az a döbbenetes tény például, hogy micsoda elsöprő, félelmetes erővel működik a gén-émlékezet: egyik versemben van egy sor, amely atavisztikus erővel, az értelem számára teljesen ellenőrizhetetlenül tört fel belőlem: „a Semminek nagymosás-szaga van.” Egyszer megmutattam apámnak a verset. Mikor ehhez a sorhoz ért, falféher lett, de nem úgy mint az E. Fehér Pál... Elmondta, hogy amikor a háború végén már kiszorították őket Ausztriába, és már tudták, hogy minden végképp elveszett, rövid, bénult alvás után hajnalban fölriadt, kiment a parasztház udvarára. Komisz, jeges tavaszi szél fúj, két fa között kihúzott szárítókötélen csattogtak a mosott ruhák, lepedők, különben halotti csend volt. Akkor úgy érezte: most van a legközelebb ahhoz, hogy fogja a pisztolyt és... Nem hittem volna, hogy évtizedek múlva a fiam versében találkozom ezzel a pillanattal, tette hozzá.

Pedig költészet ide, Hungária oda: én nem igazán társaságbeliként érkeztem az irodalomba. Sorsszerű, elrendelt találkozások révén. Bejelentkezés nélkül, az utcáról mentem fel az akkori ÉS-be Nagy Lászlóhoz, aki vers-ügyekben nemigen tartott fogadóórakat. Velem kivételt tett. Biztatott, minden addig írt versemmel keressem fel újra. Ha alkalmam nyílt véleménynyilvánításra, az igazságérzetemnek megfelelően

szólaltam meg, de eszem ágában sem volt megbotránkozni vagy feltűnősködni. Mégis ez maradt meg rólam. Egyszer Tóth Bálint Hemingwayről szóló novellája hangzott el egy rendezvényen, amelyet közönségbeszélgetés követett. Természetesen Spanyolország is szóba került, bikaviadal – és persze, akkor – Franco. Valami olyasmit fejtegettem, hogy nagyra becülöm azt az államférfit, aki országát meg tudja kímélni, ha a polgárháborútól nem is, de a világháborútól igen. És Franco megkímélte a háborútól Spanyolországot...

Képzelem a hatást... meg a következményeket...

Rögtön magukból kikelve felharsantak néhányan, hogy a tábornok fasiszta volt és meggyilkoltatta Garcia Lorcát. Nem igaz, nem az ő tudtával történt. A lényeg, hogy akkora felzúdulás támadt, alig bírtak a világosan látók közül néhányan – úgy, ahogy – megvédeni, élükön a drága emlékezetű Jancsó Adriennel....Ilyen közszellem volt akkor. Én meg valahogy „születetten” konfrontálódtam, erre kényszerültem, mindig efféle irányba sodort az igazságérzetem.

Régi közös barátunk, Lezsák Sándor 2015 novemberében, amikor megkaptad a Szervátiusz Jenő- díjat, ezzel a nagyon tömör és találó címmel laudált: Rozsdás kések ellenében. Ez lenne végig, egész pályádon a Döbrentei Kornéllal kapcsolatos „központi motívum”?

Valószínűleg igen. És még számos sorstársamé... Ezek a rozsdás kések ma is tudnak működni és hatni. „Üzemelnek” is, csúnya fertőző sebeket ejtve... Olyan magyarságügyeket próbáltam képviselni, szellemiséggel átmenteni, amikben hittem és mindmáig hiszek. És sajnos ez útban volt az akkori „trendinek” és bizonyos fokig útban van ma is. A rozsdás kések végig megmaradnak, csak a formájuk változik, az élük nem. Emlékezzünk a rendszerváltás időszakára: az Antall-kormányt is az a média-hatalom buktatja meg, amelynek kedvezményezett köre ugyan a választásokat elveszti, de mégis olyan túlsúllyal rendelkezik, hogy szinte mindent gátlástalanul megtehet. Kapásból lehetne idézni, mennyire ugyanazokat a lózungokat szajkózzák, mint 1918–19-ben: nem kell haza, nincs szükség a hadseregére, nem kell Isten, nem kell család...Az úgynevezett Tanácsköztársaság, ami a magyar haza elleni egyik legnagyobb merénylet volt, az emberiség, a világ legkártékonyabb eszmét hirdetve meg, amelyet némi áthallással a francia forradalomtól is örököltünk, nem beszélve az 1917-es október „hagyatékáról”. Például hogy „a forradalom fölfalja gyermekeit”. Az sem véletlen, hogy 45 után éppen nálunk fogan meg a kárhozatos vetés.... Nemzedékek sorát, az ifjúságunkat áldozták fel a vörös oltáron. Nemcsak engem: generációk egymásutánját rekesztették ki, nem engedtek labdába rúgni... Egy szűk körnek hagyták, vagyis támogatták, a többit túrték avagy tiltották. Végso soron az elvtelen beépülések miatt mindez a mai napig tart még. A kormányzat jó érzékkel ismerte fel, nem odázható tovább egy egészséges, méltányos kulturális egyensúly helyreállítása. Bizony jócskán előbb kellett volna! A régi hazugságok meg úgy beléivódtak már szinte mindenkibe, hogy ezért nem alakulhatott ki mindmáig egyértelmű vélemény például Horthy kormányzóval kapcsolatban, pedig hány évtized telt el...

*A rendszerváltást a nemzeti erők egyértelmű defenzívában érik meg. És amikor be-
robban az Átpingált március című vers, egy bozótharcos lép színre, némileg rongyos
gárda-jellegű talpasoktól annyira-amennyire körülvéve, váltig erősen atomizáltan...*

Ezért lehet sorozatban elkövetni ellenük is a karaktergyilkosságokat, Antallal, Horváth Balázssal, Csurkával, Csoórral, Raffay Ernővel, Csengeyvel, Kondor Ka-
talinnal, Szentmihályi Szabó Péterrel, Nagy Gáspárral, Bakay Kornéllal, Tőkés
Lászlóval, Duray Miklóssal, Tóth Gy. Lászlóval, Takaró Mihállyal, Zétényi Zsolttal,
és még jócskán lehetne sorolni az extrém eseteket. A kikészítés technológiája, mód-
szertana már kidolgozottan készen állt... A magányos bozótharcos, aki ráadásul, sú-
lyosbító körülményként, még verseket és egyebeket is ír, természetes módon ezekhez
sorolódik – és ha innentől fogva nem csinálna, nem mondana, nem írna semmit,
sorsa már akkor is meg van pecsételve... Ami ezután, a kilencvenes évek második fe-
lében és a kétezres évek elején történik, itt alapozódik meg. „Ők” viszont, külföldi
kapcsolatokkal „felvértezve”, megszállják mindazokat a helyeket, amiket egy neme-
sebb, szilárd erkölcsű értelmiségnek lett volna joga betölteni. Gyakorlatilag gazdasági
téren egyszerűen kiraboltak, eszmei téren pedig, mivel az alappozíciókat ezekre biz-
ták, az összeomlás szélére jutottunk. Az értelmiség árulása is itt, ezen a ponton válik
megkerülhetetlen tényé: fölrugtak valamit, amiről ugyan nem volt „szerződés”, de
szilárdan állhatott volna a lábán. Szét akarták verni az Írószövetséget, és azért is va-
gyunk kénytelen róluk beszélve ide-oda liftezni az időben, mert nem volt egy olyan
cezúra, ami elválasztást jelenthetett volna. Ezért minden összefolyik, és a legegész-
ségtelenebbül függ össze, megint csak mindmáig. Csoóri iszonyatos erejű megtáma-
dása 1990 szeptemberében a Nappali hold miatt jelképes jelentőségű és értelmű: a
rozsdás kések innentől már leplezetlenül ellenünk irányulnak.

Meglehet, ekkortól számíthatjuk a magyarországi hosszú kések éjszakáját?

Ebben élünk igazából. Legalábbis ami a megbélyegzésben való kitartás hosszú-hosszú
sötétségét illeti... Gondoljunk arra, hogy Sinka Istvánt mikor bélyegezték meg...
És azóta sem mosható le róla...A metodika a következő: bizonyos embereket, akik
vagy valami miatt nem paríroznak, vagy netán morális alapon és őszintén, hittel, ön-
állóan a zsoldos meggyőződésről homlokegyenest másként gondolt igazságokat val-
lanak és hirdetnek: azokat a végsőkig le kell járítani. Mindenféle módon, mindennek
elmondva az illetőt, ami rémisztő és ellenszenves. Csoóri után jött Döbrentei..., de
benne volt ebben Csurka éppúgy, mint még többen mások. (Már Illyés is ki van
kezdve.) És most érkeznénk el a jelenbe, de lám, el sem kell érkeznünk, mert nem tu-
dunk belőle kilépni.

Fogva tartja a múlt...

Pontosan. De nem szabad félni. Sok bennünk a szorongás, de ahogy Sinka a te-
hetségében bízott, ahogyan a többiek is állták a sarat, hiszen szinte mindig mindenkit
próbáltak így-amúgy „kinyírni”, aki tántoríthatatlan maradt, Berzsenyitől Vörös-
martyán át, Petőfitől, Aranytól, Adyig, József Attilától Sinkáig, Nagy Lászlótól Pás-
kándiig, Ratkó Józsefig: ez a lényeg. És akivel nem lehet kiegyezni, azzal Aczél, aki
egyébként is azt csinálhatott, amit akart, hiszen benne megbíztak, „lépett”: működni

kezdett a gépezet. Az én esetemben az első komoly lépés talán az volt, amikor a Hítel ma már legendás, 1988. november 2-án, Illyés születésnapján megjelent legelső számában benne volt egy 1986-ban írott és akkor nem közölt versem, a Halottak napi vers. Ragyogtam... bementem a Corvin térre, a szerkesztőségbe és Csoóri azzal fogadott: no, milyen érzés tökökös magyar költőnek lenni? Feledhetetlen... Amikor nem sokkal korábban Kocsis L. Mihály megjelentette az Ez is a Dunánál című versemet, barátaim azzal fogadtak: te még szabadlábon vagy? Jó darabig nem vettem igazán tudomást a tényről, hogy ezek építőkockák voltak a 89-es vers – és a későbbiek felé. Nem sokkal előtte, 87-ben, mint tudjuk, még kardlapoztak... Március 15-e ünnepén. Később aztán jobbára megváltoztak a módszerek ilyen téren is, és amikor én az Át-pingált márciust írtam, már fölajánlotta „a régi gárda” a békés együttünneplés lehetőségét. „Ők”... Tulajdonképpen ezért, ez ellen írtam meg a verset. Ezt nem lehetett szó nélkül hagyni. Az embernek egyszerűen ökölbe szorult a keze ennyi cinikus orcátlanság láttán, hallatán. A rozsdás kések, vagy a hosszú kések, ahogy tetszik, zülledéke ezt a zsigeri elutasítást kiváltképp nem bocsátotta meg azóta sem.

És nemsokára jött a Szabó Magda-ügy..

Miután Szabó Magdát, az Aczél által is felkent irodalmi fejedelemszonyt fölterjesztették Nobel-díjra, egy fogadáson Simonffy András barátom, akinek debreceni kötődései is voltak, bemutatott engem Magda úrasszonynak. Bájos volt. Kezet csókoltam neki... Örkény István feleségének, Radnóti Zsuzsának lakásán rendszeresen találkozott ő, Jókai Anna, Vathy Zsuzsa és mások. Egyszer kérni tőlem Vathy Zsuzsa férje, Lázár Ervin: tudod te, mit terjesztenek rólad? Pontosabban Magda. Hogy a tenyeredbe horogkereszt van ragasztva, és a kézfogás nyomán átapplicáltad a náci jelképet a tenyerébe. Szóval, Döbbenetes – Ervin ezt a becenevet adta nekem – így fogjon kezét veled valaki, ugratott. Egyszerűen nem akartam elhinni, hogy ilyen képzelenség előfordulhat. Védekezésül Pomogáts Béla akkori írószövetségi elnökkel összehívtam a választmányt. Elégtételt akartam. Magda nem jött el... Én meg egyre több helyről hallottam vissza ugyanezt.

Budapest egy nagy falu, hiába...

Főleg ha erre még rá is játszanak... Gátlástalanul folytatódott minden. Jókai Anna nem minden kajánság nélkül, a káröröm szintjén, laza malíciával megkérdezte: na, ezt hogy intézed el? Szóltam Gyurkovics Tibornak, azt mondta, próbáld elegánsan kezelni az egészet... Vissza akarta fogni ezzel az indulatokat. Tudta, mit jelent, ha ezek valakit befognak a célkeresztbe ...Ugyanakkor ép ésszel elég nehéz fölfogni, amikor ilyesmit találnak ki az emberről: miért ez az egész örület..? Írtam egy levelet is a választmánynak, akkor már Pomogáts is azt mondta, hagyd a fenébe az egészet, ez a nő a szellemi hanyatlás előrehaladott állapotában van. Mondom: igen? Ha ennyire bolondos, miért nem azt terjeszti rólam, hogy nekem kéne Nobel-díjat adni...? Ennyire azért mégsem volt zavarodott... Tudjuk, vérszagra gyűl az éji vad: összeült a választmány, az ügy mindenkit érdekelt és – senki hozzá nem szólt. Én elmondtam, hogy a jelenlegi médiahelyzet miatt nem tudom magam megóvni, de ez ellen hát így és itt tiltakozom, mert tűrhetetlen, hogy egyik író a másikat ilyen súlyos, egész életre

kiható vádakkal illesse. Jegyzőkönyvbe vették, hogy hangsúlyoztam: nagyra becsülöm az író műmunkásságát, ami igaz is...

Végül persze megtudtam, miért történt az egész: mikor Szabó Magdát Nobel-díjra fölterjesztették, Amerikából jött a jelzés, hogy neki, úgy is mint ősi protestáns magyar család leendő írófejedelem női sarjának, a stallumért itt fel kell mutatnia egy igazi magyar fasisztát. Hogy illusztrálja, amit illusztrálni kell. És hogy lássák: ő harcol a magyarországi antiszemitizmus és fasizmus ellen. Hát felmutatta... Kellett egy ilyen figura, akinek ilyen a hangvétele, a múltja, a származása, a neveltetése, akire „hitelesen”, következmények nélkül rá lehet hordani minden ganéságot.

Ki lettél szúrva...

Ki bizony, végképp. A kések... Ami ezután jött: folytatás csak, semmi más. Mondtam ezt-azt az előadásaimon, különböző szerepléseimen feltűntek a bérből élő félremagyarázók, adottak voltak kikezdehető prédaként hazafias verseim: tulajdonképpen csak idő kérdése volt, mikor következik a karaktergyilkosság soros felvonása... Amikor Záborszky József zeneszerző, a Szent István Zenegimnázium igazgatója oratóriumot akart írni a néhai Antall József halálának ötödik évfordulójára a miniszterelnök politikai végrendeletéről, engem kért fel szövegírónak – mint később megtudtam, senki nem akarta vállalni –, Makovecz Imre kérésére ráálltam. Felhívtam és felkerestem Boross Péter volt miniszterelnök urat, mert tisztázni szerettem volna, milyenek is voltak a valós körülmények Antall személye körül.

Végül egy kórházi látomást írtam meg, kicsit a híres pizsamás interjúra is utalva, s a víziók közben például Orbán Viktor nem kevésbé híres, a Hősök terén, Nagy Imrék újratemetésén elmondott beszéde is előkerül, ebből bomlik ki a végakarát. Záborszky és az én tudtom nélkül a félkész mű – amely érthetően még sehol nem látott napvilágot – kikerült Bécsbe, egy ismert kottamásolóhoz. Mit tesz Isten, onnan valamiképpen az itthoni SZDSZ-ellenzék karmai között landolt a zenedarab és a verszöveg is. Lett is haddelhadd, menetrend szerint: az 1999. október 9-i Népszabadságban, egy szombati számban Bacher Iván kétcolumnás írásban – olyan műről politizált, amelyet a szerzőkön kívül nem ismert senki az országban – a Rákosi-korszakbéli Sztálin-kantátával állította párhuzamba. Erre reagált visszautasítón és leleplezőn Wodianer-Nemessuri Zoltán a rá jellemző szarkazmussal, miként elegánsan kioktatta később a Habsburg Intézet igazgatóját, Gerő Andrást is, hogy ne vagdalkozzon könnyelműen az antiszemitizmus vádjával... Az 1946-ban és utána születettek nevében föltette a kérdést: miért is kéne eltűrnünk, sőt szeretnünk az ilyen provokációkat? Bacher úgy forgatta persze a dolgot, mintha engem a Fidesz rendelt volna elő és bízott volna meg ezzel a feladattal... A Fidesznek elhárítólag-tagadólag nyilatkoznia kellett, hiszen valóban nem kért tőlem semmit sem akkor, sem máskor. Magam sem jelentkeztem soha. Az Antall-család tiltakozott, hozzájuk csatlakozott a volt MDF-pénzügyminiszter, Szabó Iván. Állt a bál... legalább egy hónapon át, és azután a fő hír: a rendőr főtisztek olajhamisítási botrányával egyenrangú szenzációként hirdették a képernyőn, mégsem mutatják be az Antall József halálának évfordulójára készült oratóriumot, sem az Operaházban, sem a Zeneakadémián. Boross

Péter megpróbálta tisztázni a dolgokat, de egyszerűen lehetetlen volt. Egyre jobban elvadt az ügy, akkor apadt el végleg mérsékelt rokonszenvem Eörsi István iránt, akivel addig aránylag jó viszonyban voltam, mert hírelték, 56 után remekül viselkedett a börtönben, sok íróval. Akkorra már láttam, Konrád György közéleti szereplésével megtévezve, hogy ez a gerjesztés mennyire kártékony, direkt, hazug. Éreztem, hogy itt még nagyobb baj lesz. Ez az ellenség annyira előretört, hogy nemsokára tetőzött minden: elérkezünk a hosszú kések magyarhoni éjszakának legmélyére.

Elképesztő arányú és intenzitású kampány indult meg a vallási jelképek, a kereszténység, a hit ellen, persze a nemzet elleni, már korábban folytatott hadjáratral párhuzamosan. És amikor Petri György azt írta, hogy „zakatol a szentcsalád, Isten tömi Máriát”: úgy éreztem, nem bírom tovább. Azután jött a saját fülemmel hallott, közvetlenül karácsony előtt a rádióban elhangzó kijelentés a műsorvezető szájából, mely szerint legszívesebben kiirtana minden keresztényt. 2004-et írtunk! Hol voltak akkor még az iszlám terroristák, a migránsvonulások? Ki lehetett, aki ezt mondta? Hogy került ilyen pozícióba? Kit s kiket képviselt az a rádió és az az újságíró már akkor? Januárban szerveződött a Tilos Rádió előtti tüntetés, ahol Lovas István és Melocco Miklós mellett engem is beszédre kértek. A későbbi hazudozásokkal szemben nem volt semmiféle zsidózás. Mégis, már másnap értesültem róla, hogy alig vonult le békésen a tüntetés, szinte azonnal a szó szoros értelmében tüzelni kezdtek. Titkosszolgálati módszereket bevetők egy csoportja s egy nemzetellenes politikai hovatartozást reprezentáló médium találkozásának pillanatában előkerült a zsidó zászló. Fölgyújtották az erre fölbéreltek. A happeninget a média országos szintre emelte. Ezt a képsort sulykolták mindenütt. Tehát akkor ez az igazság? Így tussolták el, nem először, a keresztény nemzet elleni provokatív merényletet, amely alig különbözött egy „hazánkfia főrabbi” magyarokról szóló, degradáló kijelentésétől, valahogy így: „ha kivonnánk a magyar kultúrából a zsidókat, nem maradna más, mint a füttyülő barack és a bő gatyá. Nélkülünk sehol sincsenek.” Nem mondta neki senki: veletek még addig se. Az illető „egyházfi” Szent Istvánról, Szent Lászlóról, Mátyás királyról, Széchenyiről például elfeledkezett. Az Ómagyar Mária siralomról is. Felejteti elment (szökött?) Amerikába. Büntetlenül, mit sem törődve azzal, hogy egy nemzetet szembeköpött. Szeretni kéne ezért? Tudomásul kéne venni, a magyarság és a zsidóság legalább egy része között a viszony megváltozott. 1945 után az ávosok nem a kormányzaton, hanem a népen verték le a sérelmeket. Máig elévülhetetlenek a sebek. Meddig fokozzák az igaztalan fájdalomokozást? Csak nem vendettát akarnak? A veszély fennáll, ha nem fogják vissza a provokatív hangadókat. Ismerve az emberiséget, a hetedizigleniség újrászüli a vendettát is... egy töről fakad. Egyszóval és végül annyit beláttak ezek az erők, hogy a rádióban a keresztényeket gyalázó egyén állítólag részeg volt és el is küldték, azóta se tudunk róla.

Ám alig néhány nap múlva Parti Nagy Lajos a magyar irodalomban addig példa nélküli aljassággal „lépett föl”, engem gyalázva elhatárolódott és bejelentette távozását az Írószövetségből – társaival együtt eleve abban lévén érdekelt, hogy szétrobbantsák

a szövetséget és szakadár szervezetet hozzanak létre. Letagadhatatlan tény: az írók távozó része 2004-ben már a keresztényellenesség mellett demonstrált.

Verebes István tévéguru a maga szuszogó szolgálatkészségével rögvest behívta Partit, a nagyérdemű előtt biztosítva együttérzéséről, rokonszenvéről. Vendégül látta, mások mellett, Sándor György humoralistát is, aki ott és akkor immorálisan nyilatkozott, mert látványosan bedőlt a nyíltszíni manipulációknak. Ez nem humorosnak, inkább száналmasan, nevetségesnek hatott. Megkérdőjelezte bennem a megigazulás valóságát... A másként gondolkodók, a nemzetrothasztón viselkedők zászlóshajójának tekintett Esterházy nyilvánosan sem osztotta az engem nacionalista, sovíniszta, antiszemita billoggal süttögetők véleményét. Elegáns egyszerűséggel közölte: Döbrentei nem antiszemita, hanem fajvédő. Ez ott és akkor már-már üde elismerésként hatott...és közelebb járt az igazsághoz, mert én valóban félttem a magyarságot a végső megsemmisüléstől. Egyaránt elutasítom az übermensch-szemléletet, a nemzetek szintjén nincs felsőbbrendű faj, mint ahogy tagadom a „választott nép”- dogmát, amelynek képviselete egy kicsi, de annál radikálisabb elite jellemző. Ugyanez vonatkozik például A Musza-dagh negyven napjára, az örményirtásra, a szovjet internálótáborokra, a 100 millió fölötti halottra, vagy akár a Pol Pot-i mézárásra vagy Katyn szörnyűségeire. Nincs különbség számomra, mivelhogy egy az Isten, és tán az Utolsó Ítélet is.... hinné az ember, legalább a halálban érvényesül a demokrácia. Bár tudja a fene, ha az Úz völgyében történetekre vagy a Házsongárdi temetőben a magyar sírok „románosítására” gondolunk. Szembetűnő, hogy a demokráciára oly érzékeny, országunkat harsányan támadó civil szervezetek hallgatnak. Ilyenkor Európa se nem lát se nem hall, „csendes” Petőfivel szólva. Csak engem nem hívtak be a tévébe, „hallgattassék meg a másik fél is” alapon... Ó nem, ama banda politikai idejében még nem épült le a demokrácia és a jogállamiság, ugye? Utána már annak rendje-módja szerint csaholt a sajtó, a tévében különösen az egész erkölcsi hitelét elraccsoló Farkasházy Tivadar és nem kevésbé az olykor Szamuely szellemiségére hajazó, hírhedt Heti Hetes, amint az dukál. Holott valójában, tudjuk, a képmutatás mögött egészen másról volt szó: ronda, bűdös anyagiakról, hatalomról, ilyesmikről... Eközben Görgey Gábor kultuszminiszter éppen hazaérkezett Amerikából, és már naprakészen nyilatkozott a honi repülőtéren. Vajon kik tájékoztathatták erről az ügyről az USA-ban? Felrótta: az Írószövetség miért nem tiltakozott, határolódott el Döbrentei kijelentései miatt?Erre következett Kalász Márton karakteres válasza, hogy ő az Írószövetség elnöke és nem gondolatrendőrség. Ugyanakkor nem panaszkodhatom, mert számos alkotóművész és a sajtó magyar érzelmű része kiállt mellettem. A Püski Kiadó, BencsikAndrásék Demokratája és sokan mások lehozták az inkriminált szöveget. A karaktergyilkosság természetére áthatóan világitott rá az akkori M1-es csatornán Gulyás István. Meghívta Ara-Kovácsot, az akkori Magyar Hírlap liberális vezércikkíróját, aki eleinte elvadultan ostoba vádakot harsogott, aztán egyre halkult. Gulyás már-már szenttelen nyugalommal jelentette ki: „munkatársaimmal kockáról kockára megvizsgáltuk a felvételt, zsidózásnak, fasisztoid megnyilvánulásoknak nyoma sincs. Mondja, maga végül is ott volt a tüntetésen?” Nem, volt a válasz. Tehát ez az ember

beszél, írt valamiről, megbélyegzett olyasmit, amiről meg sem győződött, a többi lap átvette, dagasztotta a hamisságot, megtévesztve a közönséget. Akár ha ma lenne. Íme a karaktergyilkosság tisztátalan „vegytiszta” képlete.

...

Erkölcsei elégtételként kaptam meg nem sokkal később a Barabás-villában Gyurkovicséktól az alternatív Kossuth-díjat, másnap mentem volna Amerikába, ahová a kinti magyarok Kondor Katalin, M. Szabó Imre, Szilágyi György diszkrét, ám hatékony háttértámogatása nyomán előadókörútra hívtak meg.

„Emezek” viszont azt akarták, hogy a hosszú kések éjszakája még ne érjen véget... Az a bizonyos repülőgépről való leszállítás és főként ennek is azonnali világgá kürtölése akár már csupán ráadásnak is felfogható, bár többszörösen kilógott ott is lóláb: az itthoni követségen merőben szokatlan módon ellenőrzésképpen a könyveimből bekértek néhányat (?!), miután a szemem láttára számítógépen megnézték azt a Népszabadságban megjelent kéthasábos Eörsi-cikket, amiben írja, hogy Döbrentei látens antiszemita... Előző este Gyurkovicsékkal direkt csakis és kizárólag kölyökpezsgőt ittunk – mégis azt közölték velem, azért kell leszállnom a gépről, mert biztonsági kockázatot jelentek... Ehhez tartozik, hogy Makovecz is, Gyurkovics is – akik Szakonyival együtt részt vettek egy érdekebben összehívott Magyar Nemzet-beszélgetésen – megkért, vigyek ki néhány Magyar Nemzetet Amerikába, erre – Ferihegyen, amely mégiscsak nemzetközi repülőtér! – közlik, hogy nincs Magyar Nemzet... Ezt nem hagyhattam szó nélkül; mivelhogy Népszabadság, az volt dögivel...

Hangos kifakadásomat a reptéri besúgó személyzet persze azonnal jelentette. Szóval, így áll össze a kép...

A kések nem fognak sem eltompulni, sem eltűnni. A művek viszont ott vannak, akkor is, csak azért is. Ez az éjszaka vége. Van ennél fontosabb?

Nincs.

Mi lesz, mit vársz az elkövetkezendő időktől?

Várok, másként nem tehetek. Wait and see, ahogy Horthy főméltóságú úr mondotta volt. Várni és meglátni. Meglátni, hogy a Magyarország babérkoszorúja díjjal mennyire lehetek legitím a hazámban. Elvárom, sorsunkat ne a Sziszüphosz-legenda testesítse meg. Végre emelkedőben vagyunk, egyszer már végleg föl kéne görgetnünk ama sziklát, úgy, hogy ne gördüljön vissza, agyonlapítva minket. Mi szükséges hozzá? Hit, a tempora mutantur et nos mutamur in illis igazsága alapján: változunk egyszer véglegesen jó irányba! Az abnormálisból normális, természetes emberré. Mert ami e világban működik, embertelen. Nem egészséges, hogy csekély számú, cinkelten kiválasztott figura-tobzódás mozgatja, rángatja a bábuk sokaságává alázott emberiséget. Szurkolok, az Isten ne veszítse idő előtt a türelmét. Esendőként belátom, hogy az enyém már fogytán. Látván ezt az immorális bandát, a politikai selyemfiúkat a közéletben, okádni szeretnék. Szegény Isten, mivé is lesz a Te arcod?! Alászállottunk a dantei pokolbugyrokra is túlra. Örvendek a mának, hogy elégtételként szégyenfát állíthatok a magyar hont szisztematikusan romboló kártevőknek. Nevesíthetők, bár rengeteg megnevezhető vacak féreg kicsúszik az emlékezetemből. Így is maradnak

még elegen... Ma talán már kimondható, ami a szívünket, a szívemet nyomja. Hiszen csak arról beszélhetek „jogerősen”, ami velem történt meg, ezért az önző egyes szám. Bár mindez mivelünk, a többséggel esett meg... Mindenki a kényszerű ország elhagyástól, a kitelepítésig, a börtönrácstól a bitóig tágíthatja a maga ráeső panorama-részét. Akkor miért élveznének kegyelmet a karaktergyilkosok? Dimenziókból dimenziókba mentik át magukat. Vajh, ki mentegeti őket? Emlékszem, a Tilos Rádió előtti beszédet követően hány nemzeti álarccal felkent jelentett föl, kizárásomat követelve a következő intézményekből: MAOE (Magyar Alkotóművészek Országos Egyesülete), az Írószövetség választmánya, ez sikerült, fifikás okoskodással, a Vigyázó madár nem vigyázott rám, nem volt jellemerős, mára sem az. Aztán az akkori Makovecz akadémiáért aggódó „önszorgalmú kutya”, mint hírelték, Imre lerúgta magáról. Ezek az elemek mind-mind fellelhetők a mostani akadémia tagjai közt, nem egy vezető pozícióban. A karaktergyilkosok még a maffia ama „emberséges” törvényének sem felelnek meg, hogy a „célszemély” családtagjai, felesége, gyermekei – tabuk. Néhány röpke évvel ezelőtt az egyik bornírt „hivatásos” azzal kezdte ki népdalénekeskeramikusan feleségemet, akiről köztudott, hogy nem vesz részt napi politikai csatározásokban – hogy egy antiszemita-hoz ment nőül. A másik vádpont az volt, hogy az asszonyom a Wass Albert-emlékestén éneklést vállalt. Téboly! Ez az undorítóan buta, visszataszító magatartás, vastagon ostoba gondolkodásmód hajaz a Tilos Rádiós műsorvezető kijelentésére... Szerencsére ezt a kártékony folyamatot leállította egy ellenzéki, okos, felelősségtudattal bíró politikus – ritka az ilyen – , személyesen sohasem találkoztam vele: Schiffer András. Vannak még úriemberek, akik megérik, hol a ne tovább, mi az, ami nem tűrhető el, ami „kiveri a biztosítékot”. Vagy vállaljuk – természetesen Merkel nélkül – a német-francia birodalmat? Nem! Napi, fájdalomosan megalázó, megismételt Trianonokkal szemben a szuverén magyar országépítést. Én ezt várom el, a mindennapi kenyér mellett, mindennapjainktól. És például miért éppen Heller Ágnes nem akarja meglátni ezt az építkezni vágyó törekvést? Pedig nem az ő szemét lövette ki Gyurcsány. Vagy éppen ezért?

2019 június (pünkösd) havában

F E N Y V E S I O T T Ó

Hazafelé az óvodából

Megyek az Üllői úton
dél felé, hazafelé,
Zsigmond unokámmal
szorítjuk egymás kezét,
markoljuk a képzeletbeli volánt,
vezetjük egymást.
Lábunk alatt aszfalt suhan,
szenny: vizelet, ürülék;
felettünk füst, aeroszol.
A sarkon emléktábla hirdeti:
ott lakott Arany János,
kicsit odébb Kosztolányi Dezső.
Az idő iszkol hanyatt-homlok.
Mellőttünk gépkocsik száguldanak,
pőfékelő krokodilok,
dél felé araszolnak,
mint Hendrix dalában
a szökött fegyenc.
Beteg fák kókadoznak.
Hazafelé az Üllőin:
hirtelen kanyar a Máriába,
majd a Pál utcán keresztül,
irány a józsefvárosi
Mándy-univerzum.

F Á B I Á N L Á S Z L Ó

Textúrák

...*lassanként megölnék a hosszas bánatok* – írta mélabús elődöm – talán pózból, talán őszinte átérzéssel, ám a végeredményt (halál) tekintve közömbös, a gyilkos pedig ismerős: a bánat; akibe belekóstol, ahhoz makacsul visszatér (a tett színhelyére?), mint éppen beszáradt sebekre a légy, hiába üzöd el, megralál újra; a föllengzős romantikában nyelvezett idézet nem csupán privát vészhelyzetre fókuszál, egyetemes érvényű, ha kisajátítja is – átmenetileg – a divatozó lírai *én*, átmenetileg, mert akarva-akaratlan saját részét visszaveszi (újfent privatizálja) mindenki...

képtelen voltam leragadni a mégoly tetszetős kiállítás élménye mellett, gyarló szememet a természet léha esztétikája kerítette hatalmába (meglehet: saját léhaságomat terítem rá!)
az arc mögött esetleg egy történet rejlett > szerettem volna végére járni, vagy inkább belekezdeni...

Borges gyakran hivatkozik álhatatlanságával; nem ítélem el, noha politikai nézeteimben – azt hiszem – nem hajlok rá, inkább rögeszmés vagyok – álhatatlanságom (a sajátom) másként szólva: csapodárság; fogalmam sincs, hiúság, telhetetlenség, mohóság motiválja-e?
lehet, csupán örök (átszármaztatható) vágyakozás, vagy lappangó melankólia...

– Éva – szölt Ádám az Édenben szemlesütve (ki tudja, hogy jött szájára a szó?) – szeretlek –
vajon lehetett-e ennek a szónak – akkor és ott – jelentése? megnyitotta-e valamerre a létezést, tudatosította-e a létet? azt hiszem, inkább nem, máig bajmólódunk vele... mit szölt hozzá az Úr, aki bizonyára fönntartotta igényét erre az érzelemre?..

nem látom be, hogy benső valóságom szegényesebb volna, mint az, amit egyébként objektív valóságként szoktunk tudomásul venni; már csak amiatt sem, mivel én is tudomásul veszem, sőt, bekebelezem –
egyenesen azt gondolom: két végtelen adódik össze, az eredmény – természetesen – szintúgy végtelen –
végtelen szenvedélyem csapong egy olyan közegben, amely sosem tudósított még végességéről...

Szimmetriák

bor csillan meg két koccanó pohárban
mélázva peng az üveg dallama
a hangjában szorongó napsugár van
mintha csak operettre hajlana

csillanásra szemvillanás felel
innen-onnan halk bíborfény cikázik
lehetne éppen alkony-égi jel
vagy akár gesztus amit vár a másik

a színpadon a képtelen duettben
visszakozik némán a két pohár
tétovázznak zavartak mind a ketten

s mind a kettő a másikára vár
aprót rezdül az arcok tiszta tükre
és széthullanak szonettnyi betűkre

ez a szorongás aligha hiányzott – daktilizálom magamban könnyű szívvel, ám hogy
könnyű a szívem, arra utal: *ez* a szorongás hiányzott...

kontúrodát szívemre tetováltam...

Sonja Ziemann sejtelmes című – *Ein Morgen gibt es immer* – önéletírását, emlékező-
sét kaptam a nyáron – különféle „véletlenek” betetőzésekképpen; 1958-ban megvet-
tem (akkor jelent meg; Modern Könyvtár) Marek Hlasko *Első lépés a felhőkbe* című
kötetkéjét: két novella, egy elbeszélés; mi tagadás, megkapott az ismerkedés; később
egy Spiegel-szám került kezembe, Hlaskóról írtak benne: kalandjairól Németország-
ban, Svájcban, Izraelben, USA-ban, nem teljesített szerződéseiről, valami *Harag os-
tora* című vázlatáról, mellesleg pedig kapcsolatáról Sonja Ziemann színésznővel; a
riportszerű írás azzal zárult, hogy Hlasko néhány év múlva vagy világhírű, vagy ha-
lott; az utóbbi történt, 1965-ben öngyilkos lett (vagy alkohol-baleset volt – mondják
ma); most pedig az *altera pars*, a színésznő emlékei róla – összesodródva mindez
nálam (első lengyelországi tartózkodásom idején egyébként fölkerestem a varsói So-
kolowska utcát; említett elbeszélésének (*A sokolowska utcai telep*) színhelyét...

nem tudtam megnyitni Kovács Tamás kiállítását, elköteleztem magam korábban
Kecskemétre – előadni, az utolsó pillanatban lemondták; tehát mégis ott lehettem a
megnyitón, láttam a héber *p* betűt lemezből nagyban, megtudtam, hogy Tamás az

egész ábécét megcsinálta (gonoszkodva kérdeztem: az s-t is?); erről szívesen elmélkedtem volna...

láttam egy másik kiállítást: Orsiét, Noémiét (elfelejtettem vezetéknevüket); afféle polit art a Godot galériában, ezúttal éppen a totális Fidesz-világ ellen; izgalmas tiltakozás vagy inkább fönntartások? minden esetre nívós figuratív munkák, trükkös pixeles festés stb. *itt nem jó élni, itt jó élni* – ilyesmi a cím: az ambivalencia hitelessége...

a kérdés: *hiányzik-e, aki/ami hiányzik?* egyfelől könnyen megválaszolható: természetesen hiányzik, azaz: állandóan jelen van a hiánya a legkülönbözőbb pillanatokban, amelyek nem oszthatók meg vele; másfelől azonban ez a hiány folyamatosan mozgatja a fantáziát, amely nélküle – úgy tetszik – ellustulna, kiiktatódnék a törekvés, a lendület, az aktív szándék: megmutatni, hogy vagyok, hogy érted (is) vagyok, ám ezt már Ronsard is elmondta Helénájának...

fáj a szívem –
jobb kamra bal kamra –
ülj rá a farkamra

még mindig fölbosszant, ha látom nyomulni a tehetségtelenséget, jóllehet tudom, gátlástalansága lebírhatatlan, státusával hiteti el a hatalom illetékes szamaraival, hogy fontos, hogy megkerülhetetlen, azok pedig – cinizusból, hiúságból – hisznek neki: ajnározzák, pátyolgatják, rangra emelik, hogy általa emelkedjék a saját rangjuk szintén, a valós érték, a szakmai minőség, a tehetség unikális volta számukra örökre érthetetlen, követhetetlen marad – ettől ilyen retrográd vagy éppen ízléstelen az egész magyar szellemi élet...

a festők közül egyedül René Magritte-nak bocsátható meg a szürrealizmus; a többiek olyan szemérmetlen irodalmiságot lepleznek, ami már-már identitászavarnak hat (G.M. figyelmeztetésére Chagallt nem sorolom a szürrealisták közé, az ő mesés zsidó misztikája gyökereiben más képződmény. Ugyanakkor igaza lehet Danto-nak: szerinte a kései Chagallnak nem *stilusa*, hanem *modora* van. Mások is járnak így.)

minapában Kálmán fiammal Fajó Jánosnál jártunk – átveendő dedikált példányainkat új, vaskos albumából; hogy neki se legyen könnyebb, megajándékoztam a *Bácsik* egy példányával, és különös módon mindketten „örök” barátságunkra hivatkoztunk az ajánlásokban, ami ugyan föllengzősnek vélhető, ugyanakkor közhelyes igazsága valamiképpen mégis csak a két emlékezet egyezésére utal, jelesül kipróbált együttgondolkodásunkra, a harcostársak talán megható hűségére

Esterházy Péter halála fájdalmasan érintett; egyszer – náluk vendégeskedvén (Mészölyre, Sándor Gyurira emlékszem, ott voltak) – Péter félre hívott, levitt a dolgozó-jába, hogy mutasson valamit; nos, a mutatóvány a *Hazatérő lovam...* volt, íróasztaláról emelte föl mondván, mielőtt írni kezd, belelapoz... zavarba hozott, majd elmesélte, egy bölcsészlány kettőnk első könyvéről írta szakdolgozatát, ő olvasta is; vagy tíz nappal halála előtt még bedobattam Zoltán fiammal levelesládájába a *Bácsikat*, azt már aligha olvashatta; előtte vagy egy héttel, kettővel meghalt Apáti Miklós is, hajdani kedves kollégám, ez a tehetséges svihák, aki sosem tudta levetkőzni lumpenségét

Végakarát

ha elközelget hozzám majd a vég
gyere ágyamhoz te akit derék
szerelemmel szerettem hajh de rég
befektetésemből mi megmaradt
jusson nekem egy csekélyke kamat:
simogasd meg (ha áll még) farkamat

különös álmom volt; E, P-vel ismeretlen okból egy ugyancsak ismeretlen háztetőn közlekedtünk: ő a cserepeken, én a macskalépcsőn, ő minduntalan lecsúszott, mindössze az esőcsatornában bírt megkapaszkodni, én igyekeztem mellette, hogy lehetőleg segítséget nyújthassak, ha szükséges, végül aztán – minden óvakodás ellenére – lezuhant, bámultam utána az elszürkült semmibe... vajon így éltem meg iménti halálát?

láttam szemedben fáradt vágyamat
lobbanását a lángolásnak
hogy nemcsak hamu parázs is maradt
belém akadhat még a másnap

Oláh Jancsi is meghalt; azt sem tudtam, hogy beteg. Ritkán találkoztunk, olyankor, ha kért valamit a lapjába. Mindig adtam, nem akartam érzékeltetni a korábbi feszültséget köztünk, ennek ellenére érezhettem feszélyezettségét. Pedig jól indult viszonyunk: Csepelen még afféle harcostársak lehettünk. Az árulást azonban nehezen viselem, még ha ismerem is környezetem gyöngéit; sőt, olykor játszom velük. Úgy volt költő, hogy valójában nem tudott verset csinálni (fia ebben magasan fölötte van; anyjának is); azt hiszem, nem volt füle hozzá. Máskor meg intellektuális akart lenni – nem állt jól neki. De hát meghalt; gyászolom: része volt életemnek.

tegnap eltemették Esterházy Pétert; nem voltam ott, de nem is értesültem róla, mikor és hol történik, ám ha tudom sem mentem volna, nem szívesen keveredem ilyen tu-

multusba. Ma pedig Baranyai András temetik, ott szintén nem leszek jelen. Andrással utoljára Kocsis Imre búcsúztatóján találkoztam, tolószékben ült Balogh Laci társaságában, és lehangoló volt az állapota. Akkor és ott elbúcsúztam magamban tőle is.

Cicelle-program: emlék-kiállítás Polgár Csabának az indóházban. Már kész terv volt, amikor odahívtak. Csabát úgy mutatta volna be a kiállítás mint az egykori iparművészeti boltok függönytervezőjét. Elhallgatva, hogy fantáziadús, ötleteli művész volt, örök kísérletező; írtam is róla, a notórius határsértőről. Egyúttal rengeteg fekete drapéria lógott volna, vélhetőleg a gyász jeléül. Mondtam: már meggyászoltuk, eltemettük, most az élő művészt kell illendően bemutatni. Új anyagokat kértem az özevegytől, átrendeztem az egészet, lett egy szerethető bemutatás. Segesdiék, Pázmándi Tóni jeleztek: jönnek a megnyitóra. Csaba kissé neheztelne rám, nem írom le a megnyitó szövegét. (Ő mindent dokumentálni kívánt.)

a Cicelle-programban (2016) Polgár Csaba emlékkiállítást nyitottam (részint válogattam, rendeztem is) Rumban; kellemes meglepetésként megjelent Keserü Kati (este Geregyében a Segesdi-Bonta kúrián újból találkoztunk, majd másnap fölkeresett elbúcsúzni; megajándékoztam a *Bácsik* című könyvemmel): másnap a nyolcvan éves Láng Gusztit ünnepeltük (én egy Dsida-kétsorosról készült eszmefuttatással), utána – szokás szerint – megkoszorúztuk Békássy Ferenc sírját a Borjúskertben. Úgy találtam, csöppet sem enyhül az acsargás a politikai ellenfelekkel szemben, még Kati is a „baloldal” külső támogatásáról, térnyeréséről beszélt, nem szólva Blaskó Jancsi szélsőségeiről. Természetesen tudom, a másik oldal ellenszenve sem különb, ám a totális Fidesz-hatalomban képtelen vagyok értelmezni a „nemzetiek” (azok, akik azt hiszik, csupán ők azok) aggályait. Miért nem pártjuk kultusz-kormányzatán kérik számon a kulturális indolenciát, netán a nemzeti dilettantizmus tobzódását, anyagi támogatását, az anyagi-szellemi korrupciót. A felelet, persze, a kérdésben.

Pázmándi Tóni mesélt egy jellemző történetet Geregyében. Megbízásra készített plasztikát szumó-birkózókról. Különböző okok miatt nyakán maradt a mű, majd valami József Attila pályázatra hívták. Váratlan ötlettel a szumókra idézeteket írt a költőtől, azt adta be. Na, ennyit a köztéri szobrászatról, amely ugyancsak korrupciós forrás, a művészeti közélet egyik rákfenéje. Gondoljunk bele: egy író dolgozik egy regényen – teszem azt – öt-hat, esetleg tíz esztendő. Jó esetben kap érte pár száz ezer forintot (de inkább egy fityinget sem). Egy hitvány köztéri bronzolmányért fölnyal az alkotó milliókat. Tulajdonképpen vizuális-szellemi környezetszennyezés fejében. Miféle arányok ezek? Segesdi Gyuri meséli, hogy pályázatra hívták egészalakos Juhász Ferenc szoborra (Biára). Óvakodva kérdeztem, tudja-e, kit akarnak megbízni. Ha mást, akkor ő mindössze a korrumpálás legitimációja. Nem is először.

Véletlenül visszataláltam ehhez a szöveghez gépemben. Szilárdi Béla *Nietzsche* című drámakötetét (három darabja benne) mutatta be Fűzfa Balázs a Weöres Színházban

– Szombathelyen. Jordán Tamás fölolvasta bevezetőként Nietzsche *A leggazdagabbnak szegénysége* (remélem, pontos idézet) című versét. Nagyszerű volt ez a csaknem blattolás; elvarázsolt. Megidéztek a fölolvásó színház előadásait, jó volt az is. Béla enyhén zavarban volt, aztán engem is zavarba hozott (nekem se legyen jobb?); Fűzfa kérdésére: hogyan kell jó dialógust írni, azt válaszolta: meg kell kérdezni Fábrián Lászlót. A műsor után asztalunkhoz hozta és bemutatta Farkas Csabát, a Szülőföld Könyvkiadó ügyvezetőjét, aki érdeklődött, milyen ajánlataim lennének kiadója számára. Megígértem, hogy egy regényt (*Kiált a kő a falból*) és egy összeállított novellás könyvet elküldök címére. Ideje rendet raknom – bocsánat a nagyképű kifejezés miatt – életművemben. Igaz, ezt már a Mundus-szal próbáltam.

Neológok

a Tóra-mutató járásával ellentétesen!

(a hülyék, gonoszok képesek ebből valami lábszagú ideológiát kiolvasni, holott én csupán neo-lógok a szeren)

Micsoda évkezdet! Friss sírok között botladozom. Barátaim voltak, emlékeim maradtak. Szőke Pista; róla már egy visszaemlékezésen beszélnem kellett. Baska Józsi; viccnek vettem hívását: egyszer följöhetnél. Majd egyszer – nyegléskedtem. Aztán csak a ravatalozónál. Szepesi Attila; tudta, tudtam én is: menthetetlen. Zsuzsa feleségem halálát idézte. A Vidocq, óbudai vendéglőnk (ahonnét tavaly Polgár Csaba is kihalt) kilyukad hiányától. Zürichben pedig elhunyt Kulcsár Pista, kedves zsenyei szomszédom. Plasztikus a figyelmeztetés. Sürgető irodalmi hagyatékom tisztába tétele.

Balla Andrástól tudom, megjelent a monográfia, amit róla írtam. Gondolatilag, érzelmileg régen túl vagyok rajta, hiszen lendületesen írom fotós könyvem. Nem nevezem fotóesztétikának, annál nemcsak személyesebb, szeszélyesebb is. Egy viszony története leginkább. Izgatnak ilyesféle viszonyaim. Például a képzőművészettel. Eszembe ötlött megírni találkozásomat, ezúttal nem fragmentumokban, Burány Nándi bácsival, Csók Pista bácsival, Szász Bandival, Székely Pistával, Domanovszkyval, amelyek valamiképpen indítástok voltak ágas-bogas pályámon. (Most sajnálom igazán, hogy akvarelljeim, amiket Székely Pista ösztönzött, elkallódtak, megsemmisültek. Jó lenne szembenézni velük.) Talán vissza kéne térnem elkezdett nagyképű vállalkozásomhoz: *Én és a képzőművészet*. A sorrend semmiképpen nem értékítélet. Inkább gondolkodásom tudatos eklektikáját jelképezi. Ön-definíció féle.

tudom, hogy műveletlenségemmel házalok, mégis leírom: nem szeretem, nehezen viselem a crescendóval záruló zenéket a romantika utáni korokból; a hangsúly tehát érzelmi viszonyulásomon van, nem pedig valami vagabund esztétikai indításon, hiszen nem értek a zenéhez; olyannyira nem, hogy seregnyi kanonizált nagyságot nem kedvelek: kikapcsolom rádiómat, ha ők szólnak, ellenben elfogultan vonzódok az oroszok iránt – az Ötök és az utánuk következő nagyságok műveihez, de Grieghez, Sibeliushoz, Elgarhoz csakúgy, és – teszem azt – Suk is jobban tetszik, mint grandiózus mestere –

voltaképpen Bohus Zoli, Hencze Tamás is magával vitt közös ifjúságunkból jó néhány momentumot; arra azonban emlékszem, hogy a frissen főiskolára került Bohus milyen áhítattal hallgatta a Fiala Művészek Klubjában irodalmi előadás sorozatát, ami igazán nívós aligha lehetett, legföllebb újdonságaival hatott, Tamás pedig úgy villan elém, ahogyan Renault 4-esemben ült mellettem és cigarettázott (nyitott ablaknál, különben nem engedtem volna), azt hiszem, senki nem tudott olyan lezser eleganciával ülni autóban, mint ő, ráadásul nagyon szeretett irodalomról beszélni; valószínűleg elbűvölte a szöveg; igen, sok minden fog nekem hiányozni – itt maradt műveik mögül;

mindig meghatódom a tőzikektől: önző módon fölibük halmoztam minden égetendő gallyat, avart, gyakran égettem is, valahogy mégis rendre előbújnak, tavaszt jeleznek már február közepén; úgy látszik, hagymáik jó mélyen lehetnek; elől a kertben egyetlen szál szokott megjelenni: mutatja magát ezúttal is –

A.K. kérdezte: mit vizsgálnak rajtam MR-rel. Mennyire hülyülök – válaszoltam. Azt inkább a barátaitól kérdezd – csúfolódott. Azok olyanok, mint te – mondtam, és ez járt fejemben a diagnosztika alatt, abban a rémséges hangzavarban, amivel ez a processzus jár. Elviselhető volt – mondta a nővér vagy talán kérdezte. Hát Beethoent jobban viselem – nyögtem ki tétován. Kint a váróban – azt hiszem – gyámoltalanul simultam aggódó kedvesemhez, jóllehet a gyámoltalanságot kifejezetten szégyeltem. Akkor is, ha más mutatja.

A korrespondenciák! – jutott eszembe minap heurékaképpen. A jeles művészettörténetész asszony lakásán fogadta kis csapatunkat elhunyt közös barátunk, ismerősünk emlékét megőrizendő beszélgetésre. Kellemes, hatékony találkozás volt. Pár nap múlva Zsennyében – itteni könyvtáramban matatva – első férjének (rövid ideig munkakapcsolatban álltunk) különös verseskötete akadt kezembe – benne az ifjú feleséghez írt vallomásokkal. *A miért (hogyan?) éppen most*-izgalma túlragadott a művek irodalmi élményén, holott lehet autonóm értékük (minden esetre kulturáltak). De a véletlen misztériuma!..

Tompa Andrea *Omerta* című munkáját olvasom (a vége felé járok), amiatt nem írom, hogy regényét, mivel nem tudom, hány regény a könyv (három biztosan, de inkább négy), négy elbeszélő mondja el egymással összeérő történetét a bolsevista Romániában, ahol nem csak magyarként, de társadalmi rétegződésük szerint is érdekesen alakuló sorsuk önreflektált alakulását követhetjük abban a sajátos modorban (szerencsére mégsem stíliromantikában), amit az író a kiparcellázott számukra, és az a különös helyzet áll elő, hogy ebből a jellegzetességként fölkinált modorból (nem pusztán a beszédmodort értem rajta, a szerkezetet csakúgy) négy életstílus bontakozik ki – meggyőző plasztikussággal; ugyanakkor ez nem jelenti az elbeszélő erő egyenletes erejét, alighanem a cselédségbe menekült széki asszony, Kali a legszuggesztívabb, legmeggyőzőbb, a rózsakertész sematikusabb (az irodalmi sematizmus korában!), a hóstáti kamaszlány némiképpen „lányregényes”, nővére viszont erős drámaiságával újfent magával ragad; annyi azonban bizonyos, jelentős műről van szó, formátumos könyvről, ezek, amik bennem fölmerültek, talán nem is főntartások, inkább az akutagavai aspektus-igazságok (*Rashomon*) kiterjesztései a magam szkepszis-igazsága felé, minden esetre a mű hitelesebb, uram bocsá' kor-szerűbb, mint amit itt erdélyiektől üdvözölni szokás, nem fricskaképpen mondom, de nyelviségében szintén...

klientúra-trükk: az lehet a művészeti akadémia tagja, akit díjakkal elismertek, az kap hat díjat, akit az említett testület arra érdemesnek tart, és mint tudjuk, *similis simili* (avagy *simli*)...

Sebők Gyuri egy-egy reggelen meglátogat, élet(mű)-interjút vesz föl velem, aminek bizonyos részeit (első sorban a képzőművészetet illetőket, de Békássy Ferencet is) folyamatosan hasznosítja *Műábránd* című (a cím tőlem) tévésorozatójában, ám úgy látszik, nekem is könnyebb a kamerába monologizálnom, semmint megírnom: előnyös mindkettőnknek; ezenkívül járjuk képzőművész barátaimat, őket én faggatom, ahogy minapában Lukoviczly Bandit, akinek békéscsabai kiállítási anyagát is nagyra értékelttem (én nyitottam a kiváló „tót” négyes: Fajó, Mengyán, Bohus, Lukoviczky bemutatóját még a havas január végén), áprilisban pedig szentendrei kiállítását ugyancsak én fogom nyitni; Bandi első feleségem évfolyamtársa volt az Iparművészetin, mindig szívélyesen emlékszik rá, ahogy Fajó tette, engem pedig meghat emlegetése, hisz mindez ifjúságunkról is szól; nem mellesleg, melengető érzés, milyen szerencsésnek mondhatom magamat, hiszen többnyire igen jó társaságokban forogtam, forgok mindmáig, jeles barátok segítették fölboltoznom a magam szellemi építményét, aminek értékével – azt hiszem – tisztában vagyok, még ha sosem korrelált is az éppen divatos vagy hatalomból támogatott szellemiséggel (én már csak – tetszik, nem tetszik – a magamét fújom)...

a liberalizmussal korántsem pusztán az a bajom, hogy az önösség legerőszakosabb (a bolsevista terrorhoz hasonló) ideológiája, de az is, hogy patológiai esetek gyülemlhelye; a napokban egy fölböszült idióta azzal rukkolt elő, hogy a túlzott széndioxid-

kibocsátást a csecsemők nyakába kell varrni (íme, az új pártedlijuk!), mivel telefing-ják-kakilják a levegőt, a gépkocsik, a füstölgő gyárak kismiskák hozzájuk képest; én meg úgy vélem, a világ álagán, ha ez még egyáltalán lehetséges, egy ilyen köz- és váltóhülye sokkal többet ront egymaga százezer csecsemőnél, sokkal nagyobb *gáz* az ő megnyilvánulása...

nemigen hallok erről, de azt hiszem, a baloldal csődje voltaképpen nemezis, kizárólag dogmákban, véletlenül sem eszményekben gondolkodnak; az eszmény ugyanis megköveteli minden történelmi, politikai szituációban összevetését a konkrét helyzettel és az általa tételezett jövővel, míg a dogma önmagáért van, még csak nem is hordozói valós érdekéért, tehát csak erővel (vallásháború, terror, diktatúra), akkor is csupán időlegesen érvényesülhet; amikor a „baloldali értékek” szentenciáit zsolozsmázzák fülünkbe, a vér és vas „igazságát”, a vesztőhelyek gyalázatát vizionáljuk, éppúgy nem bocsátjuk meg nekik, mint a szintúgy dogmákkal halandzsázó szélsőjobbos hatalmaskodó riválisaiknak...

Multikultúra. A kifejezésnek nem sok értelme van, minden kultúra számos más kulturális hatással találkozott és találkozik folyamatosan. Ezek a kultúrák – legalább a *coleo* etimológiai értelmében – egyetemes kultúrát alkotnak, ami semmi esetre sem jelenti azt, hogy a *művelés* mindenütt ugyanaz, hiszen más és más társadalmi, politikai, etnológiai szinteken történik – tudatosult vagy spontán közigény szerint. A melanéz szigetvilág gyűjtögető népességének – teszem azt – semmi szüksége a mi magaskultúránk eredményeire (ugyan minek járnának operába?), ahogyan nekünk sem az ő halászati kulturájukra, mindegyik a maga helyén *művel*, másutt alkalmasint rombol. Az iszlám története során megalkotta a maga magaskultúráját (különös módon *Az ezer egy éjszaka meséi* sosem tartoztak bele az iszlám műveltség normái szerint), amely agresszív vallási szegregáción alapul – politikai szupremácia jegyében. A zsidó és a keresztény kultúrának története során szintén volt ilyen szakasza, mára azonban erőszakos terjeszkedő elvei korszerűtlenné váltak, hagyománnyá szelidültek a közös emlékezetben. Ám az európai (részint az amerikai) társadalmak ebből nőttek ki, erre épültek föl, abszorbeáltak leigázott kultúrákat, a hosszú együttélés (hatás) kölcsönös cserékben forgalmazta a kulturális javakat (lásd: az indiai *0* fantasztikus karrierje a matematikai helyértékben), és nagy valószínűséggel a továbbiakban is hasonló áthatások lehetségesek oda-vissza. Ez egy természetes folyamat (éppen a *coleo* természetéből adódóan), semmi szükség *multikultiként* erőszakolni, a felek óhatatlanul megleglik az átvátelek módját – szükségletük szerint. Csak a fölsőbbrendűnek vélelmezett európai öntudat fölhatalmazva érzi magát demokrácia-exportra, importként pedig bármit kész fogadni, ami leplezheti – akár önföladásként – sanda üzeneteket. Valójában tehát multikultúra nem létezik, hamis műszó az ál-demokráciák szótárában.

Az iszlám – monokultúra. Akkor is, ha vallásilag legalább két fő ága van: siita és szun-nita. Európa – júdaista-keresztény alapozása ellenére – őrzi a klasszikus hagyományokat: a hellenizmust és Rómát. Kifejezetten multikulturális. Akik a migrációtól várják a multikultúrát, nem tudják, mit beszélnek. Bartókék pontosan érzékelték, milyen színes a kultúra, hány meg hány (történelmi) összetevőből állt elő – teszem azt – Kelet-Európában. De gondoljunk csak a spanyol kultúrára: mekkora hangsúly-lal jelenik meg benne századok lenyomata, mór-arab, zsidó, kasztíliai, gallego, katalán, baszk, cigány elemek, egybe olvadtak vagy mindmáig egymás mellett párhuzamosan léteznek.

Minapában Újvidéken jártam; Belgrád után Szerbia második nagyvárosa. A szerb közösségben együtt él a magyar, bosnyák, cigány, stb., de még ruszin kultúra is. Pontosán ez teszi lehetővé, hogy érzékeny legyen a nagyvilág aktuális kulturális-művészeti trendjeire, és igazán korszerű európai műveltséget mutasson föl. Bizony-bizony irigységgel vegyes érdeklődéssel szemléltem képzőművészeti életük hajlékony, befogadó frissességét, modernitását. Azt pedig kiváltképpen, hogy ez él és hat, fogékony közön-sége van.

GYŐRI LÁSZLÓ

Fussunk a haláltól!

Minden megírt és minden megíratlan
újabb szenvedés, verejtekezés,
csak örök gond, hogy mi lesz vele majdan,
ezzel az egésszel, mondd, mire mész?

Mi lesz a versekbe fogott szavakkal?
Esőre áll, és elér az eső.
Közeleg az ég minden pillanattal,
nagy őszi ködbe bújik az idő.

Fejem a szavak sörényéhez hajtom,
hajamba oldom sűrű, fekete
zászlajukat, mint gyerek a viharban,
s tőlük kérdezem, elinduljak-e.

Indulni újra, amikor már koppan
a kemény csöpp, a koponyámra hullt
a gyémántfűrő, sustorog nyugodtan,
csontnak, léleknek nyilallása zúg?

Bár össze-vissza hánykódó betűkkel,
zörgő záró-, bukdosó felkiáltó-
jelek közt, mint egyetlen kimerült jel,
induljunk útnak, fussunk a haláltól!

Hajszálak

A szerelmesek haja szála
egymással mindig paralel.
De aztán egyszer, nemsokára,
merőlegesbe mozdul el.

A hajdani egyenközűség
metszőformára változik.
A nő előveszi fésűjét,
a férj anélkül távozik.

Vagy tükör elé áll a férfi
egy ritka, furcsa reggelen,
s a tükörlapban a nő égi
szépsége villan hirtelen?

Mi lenne, hogyha? – kérdésé, de
lehanyatlik a szép tükör.
Miért a múltnak süllyedése?
Mi ok, hogy másra tündököl?

A kagylóban egy hajsza! pilled.
– Arra se ügyelsz soha! – De
tapad a léthez, mint az ihlet.
Kicsippenti a fény fele.

A sugárral paralel szinte,
metszi az árnyas egyenest.
Kinyilall, mint a fecske szíve:
viszi, viszi a fényereszt.

Az Olló Poklai

És most egészen meztelen
vagyok: csak szempillám van
meg szemöldököm,
tetőtől talpig pucéran
csügg a karom és életem.
A hóhér azt hiszi: védtelen,
dermedt, kékülő köröm,
didergő, hűlő holttetem.

De a szemem, a két szemem
néz, lát, pillámba öltözöm.